چیرۆکی "تەتەر"ی حسەن عارف ... کاوە جەلال

1

کردارنوێنی سەرەکیی چیرۆکی "تەتەر" گەنجێکە بە ناوی سەردار، کە وەک کەسێکی هەڵوێستنوێن، واتا وەک پێشمەرگە، بەناو پەیوەندییەکانی زێدی خۆیدا زیتبەتەوە. لە گەڕانی ژیانی ئەم پیاوە گەنجە، هەروەها ڕووداوەکانی ناو کۆمەڵەکەی، هەندێ خێرا و هەمەلایەنین، کە ئیدی بەهۆی ئەوانەوە هۆشی ئاڵۆزکاوە و وەڵامێکی دروستی بۆیان چنگ بکەوێت. جیهان لەناو سەرداردایە، هەروەها سەردار لەناو جیهاندایە.

سەرداری تەتەری ناو چیا و دۆڵەکان بوونی خۆی لا بووە بە کێشە: ئەو لە بەختیاری دەهزرێت، بەو ڕێیەشەوە دەخزێت بە ناو وێنەی فەلسەفیی لە بارەی هەبوونی یان نەبوونی بەخت، ئەوجا لەبەر ئەوەی ئیدیۆلۆژییەکەی فێری کردووە کە بەخت نییە و ڕێکەوت هەیە، ئیدی ئەوی نابەختیاریش بڕیار دەدات کە بەخت نییە. ئەمە ئەو گێژاوەیە کە حسەن عارف سەرداری فڕێداوەتە ناوییەوە.

سەرداری وریا و هەشرایەوە ئەرکێکی پێ سپێردراوە: ئەو گەرەکە بڕوات بۆ "مارانە" کە دەکەوێتە پشتی چیایەکی سەخت و بەندەوە، لە ڕێگەی ڕووەو مارانە بەسەر گوندی "لانجە"دا تێدەپەڕێت. بە سەردار گوتراوە، کە شەو لە مزگەوتەکەی لانجە لای سۆفی ڕەحمان بمێنێتەوە و ئامۆژگارییەکانی سۆفی بەهەند وەربگرێت، چونکە سۆفی دنیادیدەیە و هەرگیز پشتی ئەوانی لە زەوی نەداوە.

کاتێک سەردار لە لانجە بە سۆفی ڕەحمان دەگات، یەکسەر سۆفی دەزانێت سەردار کێیە پێش ئەوەی دەمی هەڵهێنا بێتەوە. سۆفی هەروەها دەزانێت سەردار شەکەتە، بۆیە ڕاستەوخۆ پێی دەبێژێت کە شەرم نەکات، پێخەفی ئامادە هەیە و با بڕوات بحەوێتەوە. سۆفی ئەوەش دەزانێت کە میوانەکەی دەبێت ڕۆژی ئایندە زوو بکەوێتە ڕێ. ئەم ئەدگارانەی سۆفی وا لە سەردار دەکەن کە لە خۆی بپرسێت: سۆفی ڕەحمان "تۆ منت ناسی"، لە "ئەی تۆ کێیت؟".

سەردار لە میانەی گفتوگۆی شەویاندا تەنیا ئەوەندە لە سۆفی

دەبیستێت کە گۆیا ئەو کەیلەی خودایە و لە دەرزەمانەوە بڕیاری داوە خزمەتکاری ماڵی خودا بێت. لە بۆی ڕوون ناکاتەوە کە بۆچی ئەو بڕیارەی داوە. هاوکات سۆفی لە ڕەوتی گفتوگۆکەیاندا ئامۆژگاریی سەردار دەکات، کە سەرکێشی بە کەسانی وەک ئەو باش نییە، بەڵکو خراپە؛ مرۆڤ دەبێت بزانێت چۆن خۆی لە گێچەڵ دەپارێزێت: “دەبێت هەموو شتێکتان بە پێوانە بێ و لە هەموو کردارێکیشدا ئەقڵ بەکاربهێنن، ئەوجا دوای ئەوە خواتان لە پشت دەبێ”، ئاخر “خوا پشتی مرۆڤێک ناگرێ کە ئەو ئەقڵەی پێی بەخشیوە ئیشی پێ نەکا و کاروباری ژیانی خۆی بە ڕێکوپێکی پێ مەیسەر نەکات”.

هەروەها سۆفی پێناسەی مرۆڤ و ئاژەڵی بۆ دەکات. مرۆڤ، یان وەک سۆفی دەبێژێت: ئادەمی، تەنیا بە بەزەیی و سۆزی ئاوەزمەندانە لە ئاژەڵ جیا دەبێتەوە. بێگومان سۆز و بەزەیی لای ئاژەڵیش هەن، لە ئەمانە لای ئاژەڵ ڕەمەکین. ئەم دوو توانستە خودا بەخشیوەی سۆز و بەزەیی دەبێت لای مرۆڤ لەتەک ئاوەزدا ببزوێنرێن و هەر ئەمەشە کە مرۆڤ لە ئاژەڵ جیا دەکاتەوە. وەکو دی جیاوازیان نامێنێت.

سۆفی بەم چەشنە ئامۆژگاریی سەردار دەکات: ئەو بە ڕۆژی داهاتوو پتر لە ڕۆژی ڕابوردوو پێویستیی بە بەکارهێنانی ئاوەزی دەبێت، چونکە ڕێگەی سبەینێ سەختترە. ئاخر مارانە بە وشە دەکەوێتە پشتی چیایەکەوە، لە لە ڕاستیدا گەیشتن بەو گوندە ئاسان نییە، چونکە ڕێگەی ڕووەو مارانە سەختە، جگە لەوە کات و وریایی و خستەگەڕی ئاوەزی گەرەکە. تەنیا کەسانێکی دەگمەنی وەک سەردار ڕێگەیەکی بەو چەشنە دەگرنە بەر. لە کرۆکیترین ئامۆژگاریی سۆفی بە سەردار ئەوەیە، کە دەبێت لەو ڕێگەیە زۆر بەئاگا بێت، چونکە لە هەندێک جێدا شوێنەواری دەکووژێتەوە. جگە لەمانە تەنیا سەرکەوتن زەحمەتە و شۆڕبوونەوە بە ئەودیودا ئاسانە.

سۆفی خۆی شارەزای ڕێگەکەیە! لە ئەو تەنیا یەک جار لە ئەودیوەوە بە ئەمدیو پەیدا هاتووە و چیدی ڕێی تێنەکەوتەتەوە! هاوکات “پیرەمێرد”ێکی دنیادیدەش شارەزای ئەم ڕێگە سەختەیە. کاتێک سەردار بەیانی زوو لای سۆفی ڕەحمانەوە دەکەوێتە ڕێ، گەماڵەکەی پیرەمێرد لە کەناری لانجەدا پێی دەوەڕێت و سەغڵەتی دەکات، بۆیە پیرەمێرد ناچار دەبێت گەماڵەکەی لە دووربخاتەوە. بەدووی ئەوەدا هەردووکیان دەکەونە گفتوگۆ.
لە پیرەمێرد لێرەدا هەشسامیی خۆی بە مەبەستەکەی سەردار دەرنابڕێت، بەڵکو سەرەتا لێی دەپرسێت کە داخۆ “سۆفی ڕەحمان ئاگادار” بێت و پێی گوتبێت لە ڕێگە “وریا” بێت. پیرەمێرد بەدووی

ئەوەدا بە خودای دەسپێرێت و هاوشێوەی سۆفی پێی دەبێژێت، کە لە رێگە وریا بێت.

سەردار بە بناری چیا دەگات و بە چاوی خۆی دەیبینێت: بڵندییەکەی نای حەپەسێنێت، بەڵکو سەختییەکەی کە دیوارئاسا بە ئاسماندا هەڵکشاوە. سەردار لە ڕەوتی سەرکەوتندا بە کانییەکی کێوی دەگات و هەندێک ڕووداوی رابوردووی دەهێنێتەوە یاد: ماوەیەک لەوەوبەر بە سێ کیسە چیمەنتۆ و بەردی مەئافی، هەروەها بە “خاکەنازی دەستی خۆی”، لە کانییەکی کێوی حەوزێکی کۆنکرێت بە سێ جوڕنەوە دروست دەکات و بە دەوریدا سەوزە و میوە دەچێنێت. ه□ڤ□انی ڕێز لەم کارەی دەنێن و بەرهم□کەی ناو دەنێن سەردارئاوا.

سەردار ئەم کارەی بە حەزێکی دێرینی خۆی ڕوون دەکاتەوە، لێرەشدا ڕۆ دەچێت بۆ یادوەریی دیکە: سەردار کوڕی خێزانێکی هەژارە و لە ژیانیدا بۆی هەڵنەکەوتوووە حەزەکانی خۆی بەدی بهێنێت، بە پێچەوانەوە هەردەم لە خانووە کۆنەکانی شاردا ژیاوە، بەبێ ئەوەی هەرگیز بۆی لوا بێت لە حەوشەکەیاندا باخچەیەک بسازێنێت. ئەمەی تەنیا جارێک لە ماڵی پوورە بێوەژنەکەیدا بۆ بەدیهاتووە، لێ دوای ئەوە کە پووری شووی کردۆتەوە، ئیدی ناچار بووە لەتەک ژنەکەی و منداڵەکەیدا لەو ماڵە بگوازنەوە.

سەردار سەرلەنوێ بۆ نێو جیهان بێدار دەبێتەوە و بڕیار دەدات دەست بە ئاوی کوێرەکانیدا بهێنێت تاکو بڕێک پەرەی پێ بدات. ئەزمووونی سەختی ژیان فێری کردووە بەڵێنەکانی بەجێبگەیەنێت. جارێک لە شار دەیەوێت بڕوات بۆ لای “حەمە سەعی” و پێی ڕابگەیەنێت کە بڕیاردراوە بیکوژن، لێ ناڕوات بۆ لای، جا گەرچی دەزانێت کە ئەو بێتاوانە. ڕۆژی ئایندە دەبیستێت کە حەمە سەعی کوژراوە. ئازاری ویژدان بەو هۆیەوە وای لێ دەکات کە “یێق”ی لە خۆی بێتەوە، بەڵێ دەگاتە ڕادەیەکی ئەوتۆ کە تاوانی کوشتنی حەمە سەعی بخاتە ئەستۆی خۆی و ببێژێت: “من کوشتم”. ئەم ڕووداوە بۆی دەبێت بە ئەزموونێکی سەخت و نەخۆشی دەخات، تەنانەت وەک برینێک لە ناخیدا هەر دەمێنێتەوە.

سەردار ئێستا لە ڕێ شتێکی زۆر سەیری دێتەوە یاد: کاتێک گەماڵەکەی پیرەمێرد لە کەناری لانجێدا بەگیری دەهێنێت و پاشان لەتەک پیرەمێرددا دەکەوێتە گفتوگۆ، لەو ساتەدا ئاوڕێک لە ئاوایی دەداتەوە و سۆفی دەبینێت. نەخێر نایبینێت، بەڵکو: “وام هاتە بەر چاو کە دەیبینم و لە سەربانی مزگەوتەکە ڕاوەستاوە و ڕووەو من دەڕوانێ”! پرسیارەکەی سەردار کە داخۆ سۆفی “کێ” بێت، بەردەوام

سەرهەڵدەداتەوە.
بەڵێ، سۆفی تەنانەت سۆزی کوڕانەی دەبزوێنێت و هەتیوکەوتنی خۆی لە تەمەنی ه□قد□ساڵاندا دەهێنێتەوە یاد: سەردار بە مردنی باوکی تووشی “هەستی تاوان” دەبێت و خۆی بەرانبەر باوکی قەرزبار دەبینێت، بۆیە لەو تەمەنەی لاوێتییەوە شان دەداتە بەر کارکردن تاکو دایکە بێوەژنەکەی و سەروەری برای لە مەینەتی ڕزگار بکات. لێ دوای هەڵبژاردنی پێشمەرگایەتی وەک ژیانێکی دی، ئەو ئەرکە بۆ سەروەری برا بچووکی کامڵبووی جێدەهێڵێت. بە هەر حاڵ، ئێستا سەرداری پێشمەرگە بێگومانە لەوە کە سۆفیی پڕ هەست و سۆزی باوکانە مجەورێکی ئاسایی نییە، بۆیە بڕیار دەدات دوای بەجێگەیاندنی ئەرکەکەی لە گەڕانەوەیدا سەردانی بکاتەوە و تێر “دانوستان”ی لەتەکدا بکات.

سەردار لە ڕەوتی سەرکەوتندا دەبینێت کە لەسەر ڕێگەی خۆیەتی و لای نەداو□. ل□□ر□وە “ئاودڕێک” لە لاوە دەبینێت بەبێ ئەوەی سەرنجی ڕابکێشێت. لێ سەرداری تەنیا و هۆشئاڵۆزکاو بەردەوام ڕۆدەچێتەوە نێو یادوەریەکانی، کە ئیدی دوای گومبوونی لە نێویاندا، ئەوجا دوای ئەوە کە دەگاتە ڕادەی ساویلکەبوون و گۆرانی بۆ چیاکە دەچڕێت، لەم ڕەوتەشدا هێدی هێدی بۆ نێو چاوی جەستەیی و دەرککردنی خودی چیاکە دەگەڕێتەوە، دەبینێت کە شوێنەواری ڕێگە کووژاوەتەوە.

ئێستا لە بەشی دووەمی چیرۆکەکەداین. سەردار لە جێی خۆی ساکاوە، باوەڕ بە چاوانی خۆی ناکات. چەند جارێک هەوڵ دەدات جەمسەری ڕێگەکە بدۆزێتەوە، لێ بێسوودە. جگە لەوە گەڕانەوە بۆ بناری چیا ناشێت، چونکە کاتێکی زۆری لێ دەبات. لە لێهزرین و چاوگێڕاندا سەرنجی ڕووەو “ئاودڕ”ەکە دەڕوات. لێ ئایا کێ دەڵێت ئەم ئاودڕە سەری دەخاتە سەرەوە، یان گەر سەری خستە سەرەوە، ئایا کێ دەڵێت بە ئەودیودا ڕێگەی چوونە خوارەوەی دەبێت؟ سەردار سەرەڕای ئەوە چاری ناچارە.

سەردار لە بەشی سێیەمی چیرۆکەکەدا بەڕێوەیە ڕووەو ئاودڕەکە. ئەم بەشەی کۆتایی بەم وشانە سەرەتا دەگرێت: “هەنگاوێک بۆ پێشەوە و دوو بۆ دواوە. دیارە لەوەی لێ ڕووداوم!”. سەرەڕای ئەوە سەردار پاشگەز نا بێتەوە و بڕیار دەدات ئەم تاقیکردنەوەیەش بکات. بۆ سەردار یەکخستنی ئەم جۆرە تاقیکردنەوانە و بەکارهێنانی ئاوەز دەبێت بە مایەی داهێنان، داهێنانی ئێستاشی ئەوەیە کە چوارپەلی بۆ گەیشتنە ئاودڕەکە بەگەڕدەخات: “من سەر لەو تێک دەدەم (…). دوو هەنگاو بۆ پێشەوە و هەنگاوێک بۆ دواوە. بڕۆ گرەوت بردەوە”.

سردار سرلنو دچیتو نو ئزموونکانی ابوردووی. ئاودکی مام برایمی تتری دهنتو یاد. ئم پیاو ئزموونداری پی گتوو، ک سرکوتن ب لدا وک شکاندنی تلیسم واین. مام برایمی شارزای حیکایتخوانی سردار دباتو ب تمنی منداییی. ئستا خی ل دیمنکی ناسکی ژیانیدا دبینتو: وک مندا شوان دچت ب چایخانیکی "جادی سابونکران"، چونک لو هموو شوک ملا سمایل سرگوزشتی ستم و زراب دخونتو.

سردار ل بردمی منداانی نو درگی چایخانکدا دادنیشت و هشی خی ب ئو سرگوزشتی رای دکات، ل ژی داهاتوو هر خی دبت ب ملا سمایلی دووم، بگومان ب جیاوازییکو: کاتک ملا سمایل ل کتبدا سرگوزشتکی دخونتو، ئوا سردار ب پچوانو دبت ب ژیسر (فیلمدرهنر) و ری کردارنونانی سرگوزشتک بسر مندااندا بش دکات. ئم هقالان ک بوون؟ سردار ئمانیش دهنتو یادی خی: نریمان کوکی دمدرژ و خهکشی ل دردچت، کچی هقیقتی دوای "گانی هوا" ئاشکرا دبت و فس ددات. ل کاتک نریمان هیچ نبت مرڤکی گشگیری ل دردچت، ئوا ئازادی علی فنی ب پچوانو دبت ب ئاگرک و بر دبت گیانی هقاانی. هقاکی دیکیان مچ کی ل و لاواز دبت ک سردار همیش ل کاتی درهنانی فیلمکانیدا تریکی دخست. ل سردار و مچ ک ل تمنی هرزکاریدا یک دگرنو، ب مچ ک تنانت ژیانی سردار دگت.

سردار دوای مردنی باوکی شان ددات بر کارکردن، ئوجا دوای هاتنی کاتی سربازی، دوات ب بجگیاندنی ئو فرمان. رژک سردار پاسوانی بر زیندان دبت و دبینت ک چن مچ ک ب کلپچکراوی، ل ب هستکی شانازو، وو زیندانک دت. لو کاتدا ک گرک سردار درگای زیندانی ب بکاتو و "بیکات بودیودا"، ئو ب زردخنو ل سردار دوانت. ئاخر سردارک ک کوکی هتیو و خاونی ئرک و برپرسیاریی خزانیی، هقی چیی بسر ئم جر کسانو! جگ لو ئو ل ساک و ن مانگ خزمتی سربازی تنیا پنج مانگی ماو و پاشان دگتو ب مای خی!
مچ ک تنیا دوو مانگ ل زینداندا دمنتو و تاوانکی بسردا ساغ نابتو. دوای ئو ک ل زیندان بردبت،

پەیوەندیی نێوانیان نوێ دەبێتەوە و نەک تەنیا دەبن بە "برادەری گیانی بە گیانی"، بەڵکو هەروەها پەیوەندییان لەپاڵ ئەوەدا دەبێت بە هینی "سەرکردە و سەرباز". ئێستا سەرداری پێشمەرگە زۆری پێ خۆش دەبوو لەتەک "کاکە مچە"دا بووایە نەک لای "مامۆستا خدر"، جا گەرچی هیچ لارییەکی لە مامۆستا خدر نییە.

سەردار هەروەها کەسانی دیکەی دێتەوە یاد. یەکێک لەوانە عەزەیە کە مامۆستا خدر تەنیا لەبەر تەمەنەکەی بڕیاری کوشتنی نادات، لە لەبریی ئەوە بە سووکایەتی پێکردنەوە نەفرەتی لێ دەکات. عەزە بەرگەی ئەو هەڵوەستەی مامۆستا خدر ناگرێت و دەڕوات بە ئەنجامدانی "کارێک" خۆی بەکوشت دەدات.

ئەم هەموو مرۆڤە جیاوازە لەنێو یادوەرییە دێرین و نوێکانی سەرداردان! هەر یەکەیان ڕێگەیەک دەگرێتە بەر! ئەی سەردار خۆی؟ "ئەی من کێم؟". ئایا ناشێت "ئەو"یش ڕۆژێک لە ڕۆژان مرۆڤێکی بەدی لێ دەربچێت و وەک ئازادی عەلی فەنی بەر بەتە گیانی هەڤاڵانی؟ سەردار وەڵامێکی دروستی چنگ ناکەوێت، لە باوەڕ ناکات وەک ئەو جۆرە کەسانەی لێ دەربچێت. ئەی ئایا بۆچی کەسانی دی دەبن بە مرۆڤی بەد و بەر دەبنە گیانی هاوڕاتی و تەنانەت هەڤاڵانیان؟ ئێستا سەفی لە وەڵامی ئەم پرسیارەدا بە هانایەوە دێت: هەموو مرۆڤێک دەتوانێت هەم "چاکە" و هەم "خراپە" بکات، ئەمەش لە بنەڕەتدا پیشەی زۆرینەی خەڵکە. لە ئەو زاتانە کە "تەنیا"، "بە ڕەهایی"، چاکە دەکەن، زۆر دەگمەنەن. کەچی ئەوەی سەیرە، ئەو زۆرینەیەی خەڵک خۆی بە کەمە-تەواو-دەگمەنەکە دەزانێت، جا گەرچی لە بنەڕەتدا ناسینی کەمە-تەواو-دەگمەنە-ئەسەنەکە هەندە ئاڵۆز و ستەمە، کە مەگەر هەزە-ستەم-و-ئاڵۆز-نادیارەکە خۆی بیزانێت. سەردار ئەوها گۆتەکانی سەفیی دێتەوە یاد: "وەهای ووت؟! ئا… دەنیام. ویستم بەگیری بهێنم و پرسیاری لێ بکەم، بەڵام ئەو قسەی بەسەردا هێنا و وای لێکردم لەبیری بکەم. ئێستا دێتەوە یادم. سەفی لە گۆڕانەوەمدا ئەمە یەکەم پرسیارم دەبێ. یەکەم باسم دەبێ و لەگەڵتدا لێی دەدوێم. سەفی تۆ مجێورێکی ئاسایی نیت…".

سەردار لە ڕەوتی ئەم یادوەریانە و سەرکەوتندا لە لوتکەی چیا نزیک دەکەوێتەوە. ئێستا بەچاوی خۆی لوتکەی چیاکە دەبینێت. لە "لاڕێ"وە بەسەر چیایەکی سەخت و سەرکەشدا سەرکەوت و گەیشتە لوتکەکەی. ئێستا لەسەر لوتکەی چیا دەبینێت کە شۆڕبوونەوە بە ئەودیودا ئاسانە. هەروەها ئێستا لەسەر لوتکەی چیا ئەو ڕێگە هەبووە دەبینێتەوە کە گەرەک بوو بەسەریدا ڕووەو ئامانج بڕوات. لە ئەو خۆی لاڕێیەکی

تاقیکردەوە و گۆیاندییە لوتکە. لاکەکەی خۆیشی لەسەر لوتکە لەتەک ڕێگە هەبووەکەدا یەکدەگرێتەوە.

2

حەسەن عارف لە چیرۆکی "تەتەر"دا ڕۆ دەچێتە ناخی مرۆڤەوە تاکو لە کێشەکانی مرۆڤ و پەیوەندییەکانی نزیک بکەوێتەوە، ئەمەش پێچەوانەی شێوازی هزرینی سوننەتییە کە مرۆڤ وەلاوە دەنێت و سەرچاوەی کێشەکانی تەنیا لەنێو جیهانی دەرەکیدا، جودا لە کردار و دەستوەردانەکانی ئەو لە جیهان، دیاری دەکات.

چیرۆکی "تەتەر" بەرهەمی پەرچەکردارێکی حەسەن عارفە لەسەر ڕەوانگە و تێڕوانینەکانی یەکێک لە ئاڕاستە سیاسی و مەدەنیی-کولتوورییەکانی نەوەیەک کە لە دەرەوە بە زەمینەی هزرین و هەڵوەستی سیاسی دەگۆڕێت، لە بەبێ ئەوەی لە خۆی بپرسێت، کە داخۆ بەو شێوەیە بە هەڵوەستی سیاسیی بناغەڕێژراو بگات، ئەوجا داخۆ ئەو تێڕوانینە بنەمایە داڕێژراوانە کە وەریگرتوون، لای ئەو بوون بە ئیدیۆلۆژی! نووسەر ئێستا بە چیرۆکی هونەری دژی ئەو ئاڕاستە ناوبراوەی نەوەیەک، بەڵێی تەنانەت دژی خودی سوننەگەرایی هزرین و وەرگرتنی هەڵوەستی سوننەگەرا دەوەستێتەوە، لەڕێشدا لە فیگوری سەردارەوە سەرجەمی "نەوەیەکی قاڵبووی نێو تێڕوانینە وەرگیراوەکان" دەخاتە ژێر پرسیارەوە. لە سەیر و سەمەرە ئەوەیە، کە خوێنەرانی ئەو نەوەیە و نەوەکانی دواتری، یان خۆ بە هزرمەند دانەرانی ئەو نەوەیە، کە لە بەردەرکی سەرای سلێمانی یان لەسەر قەڵای هەولێر لاپەڕەی کتێبە فەلسەفیی و تیۆرییە شۆڕشگێڕییەکانی خۆرئاوا بەدەم هەلهەلەوە دەشکێننەوە، هیچ ئاگایەکیان لەوە نییە کە حەسەن عارف ئەوانی خستۆتە ژێر پرسیارەوە، کە ئیدی لە لایەنی خۆیانەوە "وەک کەسی ڕاستگۆ" هەڵوەستەیەک بکەن.

نەخێر، ئەوان هێشتا هەر سکۆلاییستیانە بە پەیامهێنی نوێ دەگۆڕێن و سوننەگەرییانە تەفسیریان دەکەن: لێنینێک، مارکسێک، هایدەگەرێک یان سارترێک، فوکۆیەک یان چەندین ناوی دیکە. زۆر حەزیان لە ناوە. کەسی سوننەگەرای چالاکبوو ناتوانێت بەبێ پەیامهێن هەنگاو بنێت، بۆیە لەنێو تەنگژەی سەردەمدا کە مرۆڤێتیی ئەو خۆی دەگرێتەوە، ناتوانێت و ناوێرێت پرسیارێک ئاڕاستەی خۆی بکات. ئێستاش حەسەن عارف لە چیرۆکێکی هونەریی مەبەستداردا تەحەدای دەکات و زۆر سانا پێی دەبێژێت: "گەر ئاوەزت بەکاربهێنیت، ئەوا ڕێگەی خۆت دەدۆزیتەوە".

لە نووسەر هاوکات دەرچەیەکی جیهانبینیانەی بۆ دەچەسپێنێت:

“خودایەتی و بنەما ئەزەلییەکانی چاکترین پاڵپشتی ئەم هەنگاوەتن”. ئەمە لەم چیرۆکەدا تەنیا سەرداری پێشمەرگەمان هەیە کە وەک تەتەر ئەرکێکی بۆ بەجێگەیاندن پێ سپێرراوە: ئەو گەرەکە بڕوات بۆ گوندی “مارانە”ی پشت چیایەکی سەخت، لە ڕێگەی ڕووەو “مارانە” بەسەر گوندی “لانجە”دا دەڕوات؛ ئەو گەرەکە گورج بێت و لە ڕێگە خۆی نەخافڵێنێت، جگە لەوە شەو لە مزگەوتەکەی لانجە لای سۆفی ڕەحمان بەسەربەرێت و سۆفی هەر ئامۆژگارییەکی ئەوی کرد، بەجێی بگەیەنێت، چونکە سۆفی دنیادیدەیە و هەرگیز پشتی ئەوانی لە زەوی نەداوە، ئەوجا ڕۆژی داهاتوو لە لانجەوە بەرەو مارانە بکەوێتە ڕێ. ئەمە هێڵی چیرۆکەکەیە. لە سەرداری تەنیای نێو جیهان زۆر لەنێو ناخی خۆیدا دەژی و یادوەرییەکانی بواری نادەن، واتا بەردەوام دەگەڕێتەوە بۆ ڕابوردووی دوور و ئەوجا نزیک کە بەیەکگەیشتییەتی لەتەک سۆفیدا. ئەو هەروەها وەک کردارنوێنێکی نێو جیهان بەردەوام لە لایەن خودی جیهانەوە بەدار دەکرێتەوە. بۆیە لەم ڕەوشانەدا یادهێنانەوەی هەڵچوو بە ئاڕاستەی جیاوازی لەشاوەکانییەوە سووڕ بەدەوری بابەتەکانیدا دەخوات، لەم ڕەوتەشدا داڕشتنی هونەری فۆرم وەردەگرێت و حسێن عارف وەستایانە وەک سپیرال (حەلەزۆنی) دایدەڕێژێت. کەواتە ئەو چیرۆکێکی هونەریی نوێ دەئافرێنێت، نەک کلاسیکییانە چیرۆکێکی ڕاستەوانە بنووسێت، کە بە هەڵچوون و داچوون بەرەو پێشی بەرێت و لە نێوەنددا بیئاڵۆزکێنێت، پاشان ئاڵۆزکانەکان خاوبکاتەوە و چیرۆکەکە بەرەو کۆتایی بەرێت.

پرسیار لێرەدا ئەوەیە، ئایا بۆچی حسێن عارف لە دوو بەشی یەکەم و سێیەمی چیرۆکەکەدا ئەم فۆرمەی ئافراندووە کە تێیدا فۆرم و ناوەرۆک لە ژیانی ناخەکیی سەردارەوە یەکدی دەشێنن، لە لە بەشی دووەمدا خودی خۆی ڕاستەوخۆ داڕشتووە؟ بە بڕوای ئێمە حسێن عارف لە لایەک چیرۆکێکی هونەریی دانسقەی ئافراندووە و هاوکات تەکی داوە! ئاخر ئێمە لە “تەتەر”دا دوو فۆرممان هەیە، کە بێگومان بە نووسینی چیرۆک نەشیاو نییە، لە ئەوە بە مەرجێک، کە نووسەر فۆرمەکان لەنێو یەکدیدا یان لەنێو سەراپاییەکی هونەریانەی چیرۆکەکەدا بتوێنێتەوە، نەک وەک حسێن عارف لەم چیرۆکەیدا “بەپاڵ یەکدییەوە” دایان بنێت. جوانتر دەبوو، واتا تەواو هونەری دەبوو، گەر چیرۆکی “تەتەر” لەسەر ڕەوتی دوو بەشی یەکەم و سێیەم بەدیبهێنرایە. لە ناشێت لێرەدا فۆرمی دووەمی چیرۆکەکە وەک ئەلتەرناتیف وەربگیرێت، چونکە فیگورە ئافرێنراوەکەی سەردار دەرفەتی پێنادات. حسێن عارفی وەستای چیرۆکنووسین ئەوەی نەکردووە، ئەوەش مایەی هەشووڕمانە.

مەبەستی حسێن عارف لەم چیرۆکەدا ئەوەیە، کە سەرداری هەڵوێستنوێن وەک هەڵگری ئیدیۆلۆژییەکی وەرگیراو بخاتە ناکۆکییەوە لەتەک خۆیدا، بۆ ئەو مەبەستەش پاڵهێزێکی داناوە کە سۆفی ڕەحمانە. حسێن عارف لە لایەک سەردار بەسەر کڵا فەی پڕکێشەی مرۆڤیانەی ژیانی “خۆی”، لە لایەکی دی بەسەر هەڵوێستنوێنی سەر ڕێبازێکی وەرگیراودا بەشدەکات. ئاشکرایە ئەمە دژبەرییەکە و مرۆڤ تێیدا دەڕەنجێت، بۆیە دەبێت چارەسەری بۆ بدۆزێتەوە. سەردارەکان دەبێت لە خۆیان و ژینگە مێژوویی و کولتووریی□کەیان بڕوانن، ئەوجا بەدووی ئەوەدا دەبینن کە چۆن لە ڕەوتی کرداری ئاوەزمەندانەیاندا ئەلتەرناتیڤی ڕێگە وەرگیراوەکەیان ئاشکرا دەکەن. بێگومان دەشێت هەردوو ڕێگەی وەرگیراو و ئاشکراکراوی خۆیی ئەوان ب□□و ئامانج بەرن، کەواتە بە بڕوای حسێن عارف مەرج نییە ڕێگەیەکی وەرگیراو هەڵە بێت. لێ کێشەی ڕێگەی وەرگیراو ئەوەیە کە مرۆڤ هانای بۆ بردووە، بەڵێ مرۆڤی شێواو تەنیا خۆی لەسەری ڕادەگرێت، بەبێ ئەوەی لەتەک من-ی خۆیدا بیخاتە بەراوردەوە تاکو بزانێت داخۆ بە ئەو دەگونجێت یان نا. لەبەر ئەم هۆیە مرۆڤی سەر ڕێگەی بەو چەشنە هەمیشە لە بەردەم مەترسیی بزربووندایە، بەڵێ تەنانەت نەشیاو نییە کە “ملی بە شکاندن نەدات”. بە پێچەوانەشەوە ڕێگەیەک کە مرۆڤ بە ئاوەزی خۆی لەنێو کردەکێتیدا ئاشکرای دەکات، لایەنی کەم ئەو خۆی ئەزموونی کردووە. لە بنەڕەتدا ئەو کەسانە زۆر دەگمەنن کە شارەزای ڕێگەی ئەزموونکراون، بۆ نموونە سۆفی رەحمان یەکێکە لەو دەگمەنە کەسانە! لێ ئێمە گەرەکە جارێ لای سەردار بمێنینەوە، چونکە سەردار فیگوری سەرەکیی چیرۆکەکەیە نەک سۆفی.

سەردار تەنیا بە خۆیەوە خەریکە، لێ نازانێت خۆی بەتەواوی “کێ”یە، بۆیە پرسیار لەبارەی منداڵیی خۆی دەکات کە داخۆ چۆن خنا بێتەوە. حسێن عارف سەردار بە هەڵچوونی ناتەبا بۆ نێو منداڵیەکەی دادەزنێنێت، ئەوجا بۆ سەردەمی گەنجێتی و پێشمەرگایەتییەکەی هەڵیدەزنێنێت. لێ سەرداری حسێن عارف کوڕی خێزانە هەیەپارێزە (کۆنزەرڤاتیڤە) نوێکانی شار نەبووە، کە باوک و دایکی لە ماڵەوە بیبەستنەوە، بەڵکو کوڕی خانەوادەیەکی میللی بووە و باوک و دایکی ڕێیان پێداوە تەنانەت شەوانە بچێتە دەرەوە: بڕوات لە چایخانەیەک گوێ لە سەرگوزشتەکانی حیکایەتخوانێکی میللی بگرێت.

سەردار لە چایخانەکە لە ڕیزی پێشەوەی منداڵاندا دادەنیشێت، ئەوجا هەموو ڕۆژێکی داهاتوو دەبێت بە ڕێژیسێری ئەو سەرگوزشتانە کە مەلا سمایل تەنیا لە کتێبدا دەیان خوێنێتەوە. کەواتە سەردار منداڵێکی

چوست و ژیر بووە. لێ بوونی جیهانیی پڕە لە ڕێکەوت: لە هەڕەتی لاوێتیدا باوکی دەمرێت و ئەو کارەساتەش ناچاری دەکات شان بداتە بەر کارکردن. لێ گەرچی سەردار لە چاوی باوکێتی ئازاد دەبێت، کەچی ئەو هێشتا هەر وەک کوڕی باوانی خۆی دەمێنێتەوە، چونکە هاوشێوەی گوندنشینان، کەواتە بە پێچەوانەی شارییەکانەوە، زوو ژن دەهێنێت. مۆرکێکی دیکەی سەردار ئەوەیە، کە هەتا کاتەکانی خزمەتی سەربازی مرۆڤێکی دوورەپەرێزە و بەرپرسیاریی بۆ ژیانی خێزانەکەی و خۆی وەرگرتووە. لێ ژیانی ئەو بە نوێبوونەوەی پەیوەندییەکەی لەتەک مچە کۆڵدا وەرچەرخانێکی بنەڕەتیی بەسەردا دێت، چونکە مچە کۆڵ هەڵوێستنوێنی سیاسیە و سەردار “ڕادەکێشێت”، ئەوجا نەک تەنیا دەبن بە “دوو هەڤاڵی گیانی بەگیانی”، بەڵکو پەیوەندییان دەبێت بە هینی “سەرکردە و سەرباز”.

بێگومان سەردار وەک کەسێکی ترادیسیۆنی هاوکات حەز و ئەندێشەی بیناکارانەی هەیە: ئەو بە هێزی خۆی سروشتی خاو بۆ سروشتی سازێنراو وەردەگۆڕێت: لە کوێرەکانییەک حەوزێک دروست دەکات و بە دەوریدا ڕووەک دەچێنێت. بەگشتی سیماکانی سەردار بریتین لە بزێوی، دڵپاکی، بەویژدانی. لێ دیاریکردنی سەردار وەک دڵپاک و بەویژدان هاوکات دەیکات بە دژبەری ناپاکی و بێویژدانی. پاکژی، وەک کێشەیەکی مێتافیزیکی، سەردار بۆ پرسیار و گەڕان بەدوویدا دەبات. جگە لەوە سەردار وەک هەتیو کەسێکی گەرەکە تاکو “دەست بەسەریدا بهێنێت”! ئەمە ئەو کارەکتەرەیە کە حسێن عارف دەیئافرێنێت، ئەوجا فڕێی دەداتە نێو گێژاوەوە و لە نێویدا سۆفی ڕەحمانی بەرەنگار دەکاتەوە.

حسێن عارف پرسیاری ئاوەز دەهێنێتە نێو چیرۆکی “تەتەر”ەوە. لێ ئەوە سەرداری لاو و پێشمەرگە نییە کە نوێنەرایەتیی ئاوەز دەکات، بەڵکو ئەوە سۆفی ڕەحمانە کە ئەم پرسیارەی ئاوەزی ئەزەلی لە هۆشی سەرداردا دەوروژێنێت. ئاخر وەک گۆتمان، سەردار سەر لە زۆر □وداوی جیهانەکەی دەرناکات، بەڵێ ئەو تەنیا وەک سوننەگەرایەک خۆی بە مارکسیزم-لێنینیزمەوە گرێداوە، کەواتە ناتوانێت لەنێو خۆیەوە پرسیاری ئاوەز ئاوەڵابکات. بۆ ئەو تیۆرییەکی تەواو داڕێژراو هەیە و تەنانەت پرۆگرامییانە بۆی ئامادە کراوە، ئەویش سووک و ئاسان وەریگرتووە – و ئاو بێنە و دەست بشۆ! لێ سەردار وەک کوڕێکی سەلار خۆی داوەتە دەست ڕێبازێکی وەرگیراو، کەواتە لەو دەرووننەخۆشانە نییە کە تەنیا بۆ خاتری دەرکەوتن دەکەونە جومناستیکی ئیدیۆلۆژییانە، هەر بۆیە سۆفی هێندە ئاسان ناخی

دەهەژێنێت. سەردار بەگوێ نییە!

ئەم لەم ڕوانگەیەوە لە چیرۆکی "تەتەر"دا لای دوو مرۆڤی سەردەمین: یەکێکیان لاوێکی هەڵوێستنوێنی هۆشئاڵۆزکاوە، ئەویدیکەیان پیرێکی دنیادیدەی کۆیلەی ئەزەلیەت و نوێنەری ئاوەزە. ئەم پیرە نوێنەرایەتیی جۆرێکی ئاوەز دەکات کە خودا بە مرۆڤی بەخشیوە. بێگومان کێشەی حسێن عارف ئایین نییە، بەڵکو ژیانی زەمینییە. ئاخر سۆفی ڕەحمان هەرگیز دەست بە ڕووی سەردارەکانەوە نانێت، هەروەها شارەزای ئەو ڕێگەیەیە کە کەسانێکی دەگمەنی وەک سەردار بەسەریدا سەردەکەون. جگە لەوە سۆفی بە سەردار نابێژێت: "کوڕم، خۆ تۆ شەیتان نەچێتە بن کەڵشەتەوە وا دەڕۆیت بە مارانە!"، "کوڕم، بگەڕێرەوە و بکەوە خوداپەرستی!"، "کوڕم، وەرە بەرەی ئەمەوە تاکو بە دەروونی پاکژەوە بچیتە بەردەم خودای مەزنت!". نەخێر. سۆفی ڕەحمان وەک باوکێک بە پیرییەوە دەچێت، وەک باوکێک ئامۆژگاریی دەکات، وەک باوکێک بەداری دەکاتەوە و بەڕێی دەکات. گرنگترین ئامۆژگاریی سۆفی بۆ سەردار ئەوەیە کە سبەینەی داهاتوو پتر لە ئەمڕۆی پێداتێپەڕیو ئاوەزی گەرەکە.

کەواتە سۆفی تێگەیشتنی بۆ ڕووداوەکانی جیهانی مێژوویی هەیە، جا گەرچی چالاکانە دەست نانێتە نێویانەوە. لێ پێدەچێت گلەیی لە سەردارەکان هەبێت، چونکە بە ئاوەزی خۆیان ژینگەی خۆیانیان نەناسیوە، بەڵکو بە پێچەوانەوە شێواون و ناتوانن تێگەکانی هزرە وەرگیراوەکانیان ڕوون بکەنەوە، کەواتە هاوکات ناتوانن دانوستانی پرسە هەنووکییەکانی ژینگەی کۆمەڵایەتی-مێژوویی خۆیان بکەن. ئاخر گەر ئەو داماوانە جارێ نەیان توانیبێت لە ژیانی خۆیان تێبگەن، ئیدی چۆن دەتوانن لە ژینگەی کۆمەڵایەتی-مێژوویی و ڕێبازی سیاسییان تێبگەن؟

کێشەکەی حسێن عارف زەمینییە، لێ بە دیدی ئەو گەرەکە ژیانی زەمینی پابەندی پرنسیپ بێت تاکو مرۆڤ بتوانێت بە "چاکی" بژی. پرنسیپەکانی حسێن عارف، لەپاڵ دراوە خودایەتییەکەی ئاوەزدا، بریتین لە ویژدان، دڵسۆزی (بۆ هاومرۆڤان)، خۆشەویستی (بۆ کەس و کار و برادەران، هەروەها بۆ ژینگەی سروشتی). بێگومان ئەم توانست و سۆزانە لە هەموو مرۆڤێکدا هەن، لێ مرۆڤ بەبێ توانستی زەینی (ئینتەلەکتوەلی) و ئەزموون ناتوانێت لەبارەیان بزانێت و وەک دەرچەی کردارەکانی دایانبنێت.

حسێن عارف ئەم تەوەرە لای سۆفیی ئیماندار و ئاوەزمەند و ئەزموندار

دادەنێت، هەر لێرەشەوە دەتوانین لە فیگورە لاوەکییەکەی پیرەمێرد تێبگەین کە سەردار لە کەناری لانجێدا پێی دەگات: ئەمیش پیرێکی دنیادیدەیە، لێ وەک سۆفی لە ڕووی توانستی زەینییەوە “کامڵ” نییە، هەر بۆیە ئۆتۆرێتییەکی وەک سۆفی بە شایانی پشتپێبەستن دەزانێت. ئەوجا جیاوازیی کرۆکییانەی سەردار -ی دڵساف و بەویژدان و خاوەن هەستی بەرپرسیاری – لە سۆفی و پیرەمێرد ئەوەیە کە ئەو لەنێو □وداوەکانی جیهانی مێژوویی‌دا “سەری لێ شێواوە”، بۆیە نەک تەنیا پێویستی بە سۆفییە، بەڵکو هاوکات ئەزموونی پتری گەرەکە تاکو ڕێگەی خۆی بدۆزێتەوە: سەردار بە کووژانەوەی توولەڕێ سەختی□ک□ی □وو□و م□رانێ تووشی شۆک دەبێت، لێ ئەزموونی ئاودڕەکە پێیدەگەیەنێت.

حسێن عارف مۆرکی زۆر سەرنجڕاکێش بە سۆفی ڕەحمان دەدات: سۆفی خزمەتکاری خودایە، لێ مجەورێکی ئاسایی نییە. ئەدگارەکانی سۆفی بریتین لە نوورانی□تی، پیرێتی، لایەنگریی ئاوەز، ئەزموونداری. بە دیدی سۆفی هەموو کەسێک دەتوانێت لە جیهانی ژیاندا چە چاکە و چە خراپە بکات، لێ ئەو کەسانە کە لە ژیانیاندا “تەنیا” چاکە دەکەن، زۆر دەگم□ن□ن. کەچی سەرەڕای ئەم ڕاستییە زۆرینەی خەڵک خۆی بە کەمە-تەواو-دەگمەنەکە دەزانێت، جا گەرچی ناسینی کەمە-تەواو-دەگمەنە-ڕەسەنەکە کارێکی هێندە ئاڵۆزە کە مەگەر هێزە-ستەم-و-ئاڵۆزە-نادیارەکە، واتا خودا، خۆی بیزانێت. خوێنەر بەچاکی دەتوانێت سۆفی ڕەحمان بخاتە خانەی کەمە-تەواو-دەگمەنە-ڕەسەنەکەوە.

کەواتە لە لایەک سۆفی ی کاریزمایی وەک نوێنەری چاکە و دژبەری خراپە، لە لایەکی دی سەرداری دڵسۆز و گەلخواز و خاوەن هەستی بەرپرسیاری، بەیەکدەگەن. سەردار کە لەژێر فشاری ئاڕاستەکانی سەردەمدا هەڵوێستی وەرگرتووە، خۆی پتر بە پرسی وەک بەخت و ڕێکەوت و واژەی ئەبستراکتی دیکەوە خەریک دەکات، نەک هەستی چاکەخوازانەی خۆی وەک مایەی بەئاگاهاتن بببینێت و بیکات بە پرسیاری بێدارکەرەوە. لە بنەڕەتدا حسێن عارف ئەم فیگورە پۆزەتیڤ و گوێرایەڵەی سەرداری کردووە بە کردارنوێنی سەرەکیی چیرۆکەکەی، چونکە بەهۆی ناخی پۆزەتیڤییەوە دەشێت لە سۆفی نزیک بخرێتەوە. ئاخر دەتوانین بپرسین کە ئایا بۆچی ئەو “ئازادی عەلی فەنی” ی نەکردووە بە کردارنوێنی سەرەکیی چیرۆکێک، واتا ئەو کەسە نێگەتیڤە کە وەک ئاگر بەربۆتە ژیانی هەڤاڵانی و وەک ئەوەش فیگورێکی زۆر گونجاوی ئەدەبییە؟ هەروەها “کاکە مچە”ش فیگورێکی زۆر لەبارە بۆ

دانانی وەک “پاڵەوان”ی چیرۆک□ک□. ل□ بنەڕەتدا حسێن عارف دەیەوێت بەڕێی بەیەکگەیاندنی سەردار و سۆفییەوە ئەلتەرناتیڤی دروستی خۆی بۆ ئاڕاستە توندڕەوەکانی سەردەم بهێنێتە پێشەوە. ئێمە بەڕوونی دەبینین کە چۆن سەردار ڕۆ دەچێت بۆ ژێر کاریگەریی هزری سۆفی.

ئێمە لێرەدا دەگەین بە دژبەرییەکی هزری ی حسێن عارف لە چیرۆکی “تەتەر”دا، واتا ئەو دەخزێتە نێو نەسازیی پێشکەوتنخوازی و هەیەپارێزییەوە (کۆنزەرڤاتیڤیزمەوە). ئاخر سەرداری تەتەر لە لایەک حەزی بە ژیانی مۆدێرنە و سروشتی خاو بۆ سروشتی سازێنراو وەردەگۆڕێت، لە لایەکی دی کەسێکی هۆشرایەڵ و نەریتییە، بۆیە هێندە ئاسان ڕۆ دەچێت بۆ ژێر کاریگەریی سۆفی ڕەحمان. بەڵێ، حسێن عارف لە لایەک بوێرانە ڕوو دەکاتە سەردارەکان و داوای هەڵوێستێکیان لێدەکات کە بە هزرین و ئەزموونی خۆیی پێی گەیشتبن، لێ هاوکات ئەم هەڵوێستە بە بنەمایەکەوە گرێ دەدات کە بریتییە لە ئۆتۆرێتیی خودایەتی و نوێنەرە سەرزەمینییەکانی.

بێگومان گەرەکە لەم جێیەدا کەوانەیەک بکەینەوە و تێیدا ئاماژە بۆ ئەوە بدەین کە ئێمە ئەم کێشەیەی پێشکەوتنخوازی و هەیەپارێزی وەک خوازراو یان نەخوازراو بۆ ئەفراندنی ئەدەبی دانانێین (ئاخر زۆر دەشێت تەنانەت ئەدەبێکی پاشڤەروو جوان بێت!)، بەڵکو تەنیا وەک تایبەتمەندێتییەکی حسێن عارف لە قۆناغێکی تایبەتیی ئەفراندنی ئەدەبیی ئەودا وەری دەگرین، کە چە لەم چیرۆکە و چە لە چیرۆکەکانی سا□□انی هەشتاکانی ئەودا بەدیدەکرێت.

لەم ڕوانگەیەوە بەرەڵابوونی سەردار لە بەرپرسیاریی خێزانی و بوونی بە پێشمەرگەی نێو چیا و دۆڵەکان، نایگەیەنن بە ئاگایی ئازادی، بەڵکو بە شێواوی لای سۆفی ڕەحمان دەگیرسێتەوە. ئەوجا دوای ئەوە کە سۆفی پرسیاری ئاوەز لە هۆشی ئەودا دەوروژێنێت، هەروەها دوای ئەوە کە توولەڕێی چیاکە دەکوژێتەوە و ئەویش بەناچاری بڕیار بۆ ئاودڕەکە وەک رێگەی سەرکەوتن دەدات، ئیدی گۆڕانێکی بنەڕەتیی بەسەردا دێت، واتا: سەردار دوای پێکەوەلکاندنی هۆشی بزواو و کرداری خۆیی بڕوای بە لێنینیزم نامێنێت: “… بڕۆ، گرەوت بردەوە”، “… من سەر لەو تێک دەدەم: دوو هەنگاو بۆ پێشەوە و هەنگاوێک بۆ دواوە”. ئەمە ئامانجی چیرۆکی “تەتەر”ی حسێن عارفە، کە بێگومان پرسیارێکی پڕبایەخە، لێ نووسەر هاوکات وەڵامێکی ئیدیۆلۆژیانەی پاکژێتی لەسەر کێشەکانی نەوەیەکی هەڵوێستوەرگرتووی سەرلێشێواو بەدەستەوە دەدات و تێیدا ڕێکخراوی باوکسالاری لەنێو چاکیی پێشبینیکراویدا هەڵدەچنێتەوە. ئەم کێشەیە ڕوونکردنەوەی پتری

گەرەکە.

گەر لە ڕووی ژیانی ڕیالەوە بڕوانین، ئەوا گەرەکە ببێژین، کە هەڵوێستی کوڕانەی ناسک و بێوەفا بەرانبەر باوکی ناسک و بێوەفا بەجێیە، دروستە، لە ئەم ڕەوشە لە چیرۆکی هونەریدا جێی گومانە، هاوکات ئاشکرایە کە گومانەکە لە سەردەمە تەنگژاوییەکاندا پتر پەرەدەسێنێت. ئاخر هەموو کوڕ و کچێک سەرباری خۆشەویستییان بۆ باوک و دایکیان (گەر هەیان بێت)، هەمیشە لارییان لێیان هەیە، جا گەر تەنانەت دەری نەبڕن.

لە ئەمە ئەو هەقیقەتەیە کە بەتایبەتی لە ئەدەب و هونەردا شیاوی پێشاندانە. ئەمە کارێکی بەم چەشنە لای حسەن عارف نابینین، بە پێچەوانەوە سۆزی ڕۆمانتیکی بۆ باوکان و جیهانەکەیان سەراپا تێڕوانینی ئەوی تەنیوە. بێگومان نووسەر ڕووە بەدەکانی ئەو جیهانە لەپاڵ ڕووە چاکەکانیدا پێشان دەدات، لە ڕووناکاتە داڕزاوییەکانی باوکان و کوڕانیان، یان شەڕەسەگی باوکان و بەگەنکردنی کوڕان و کچان و ژنانیان، کە ئاشکرایە بە دەسوەژی بنەما باوکسالارییەکان وەک دەسکەلای پاراستنی دەسەڵاتیان ئەنجامی دەدەن.

نەخێر، ئەو دەیەوێت باوکان ڕزگار بکات – باوکان کە خۆیان هۆکارێکی سەرەکین بۆ ئەو تەنگژە دەروونی و ئەخلاقیانە کە لە ژینگەکەیاندا تەنیونەتەوە. ئاخر گەر لە ئەدەب و هونەردا نەبێت، ئیدی لە چە بوارێکدا چاکترین دەرفەت هەیە بۆ پێشاندانی جیهانێک کە چیدی وەک خۆی نەماوە، بەڵکو بە ڕیشەیی خزاوەتە نێو تەنگژەی ئەخلاقی و دەروونییەوە؟ ئەوجا ئاشکرایە کە پیرانیش لێرەدا بە ڕیشەیی دەکەونە ژێر ڕەخنەوە، جا گەرچی مرۆڤ لە ژیانی ڕۆژانەدا ڕێزمەندییەکانی خۆی بۆ تەمەندارانی شایانی ڕێزلێگرتن ڕابگرێت. ئەمە هەر لە کایەی ئەدەبدا بە نموونە دەبینین، کە شەرزاد حەسەن لە "حەسار"دا باوکێکی زۆردار و کوڕێکی مەنکووب دادەڕێژێت و کوڕە لە کۆتاییدا بەناچاریی باوکی خۆی دەکوژێت. نموونەیەکی دیکەی نێو کەلەپووری ئەدەبی بریتییە لە "پیسکەی تەڕپیر".

لە ئەمە بەو تێڕوانینەی سەرەوە هێندە ئاسان لە کێشەی حسەن عارف (و نووسەرانی هاوشێوەی ئەو) نابینەوە. ئاخر کێشەی حسەن عارف تەنیا بزربوونی دیدی خۆ نییە لە بەردەم لاوانی سەرلێشێواو و بێچارەدا، بەڵکو هاوکات لە ڕووی ئۆبژێکتیفییەوە کێشەی گەلێکی کەللەڕەقە کە دەسەڵاتدارییەکی دەرەکی بە سەختی لێی دا و تەواو کەرامەتی شکاند (کوشتن و گرتن و بۆمبارانکردن، ئەوجا درەنگتر لە

ساڵانی دوای سەرهەڵدانی “تەتەر”دا تەنانەت ئەنفال و ژاربارانو هتد)، ئەوەش کێشەیەکە کە هەموو نووسەرێکی ئەوسەن لە ژێریدا دەیناڵاند. جگە لەوە لەژێر ڕکێفی بەعسدا نووسەرانی ئەوسەن بەدەگمەن دەرفەتیان هەبوو خۆیان بە شێوەیەکی کۆنکرێت دەرببڕن، بۆیە بەهۆی ئەم فشارەوە هەندی شێوازی ڕوو لە دەرەوە کردووەکەی ئەدەب و هونەری ئەیلوول بەرەو داخراوی و داخراوتری ڕۆیشت، بەڵام گەر نەبێژین زۆرینە، ئەوا دەتوانین لایەنی کەم ببێژین کە بەشێکی زۆری نووسەران و هونەرمەندان دەیان ویست لە لایەنی خۆیانەوە وەک پەرچەکردار بەهاکان بپارێزن، بەوەش دەستیان دایە کنەکردن لە کولتوور و کەلەپووردا، جا گەرچی ناشێت فشاری بەعس وەک تاکە هۆکاری ئەو شێوە هەڵوەستە ئەدەبی و هونەرییە دابنرێت، بەڵکو هاوکات سوونەگەرایی خۆرهەڵاتیانە لە شێوەی لاسایی و مەدەچەتی و هتد کارا بوو با مرۆ لەبەرەدا لە بانگەشە ڕەوانبێژییەکانی وەک کلاسیک و ڕۆمانتیک و ریالیزمی ئاخنەیی و هتد بهزرێت، کە سووک و ئاسان لە ئەورووپییەکانیان وەرگرت و خۆیان پێوە با دەدا.

بە هەر حاڵ، وەک گوتمان ئەمە لای حسەن عارف دژوەستانەوەی ئەو سوونەگەرییە دەبینین، لای هاوکات لای ئەو و زۆر نووسەری دیکە دەبینین کە ئەوان حەزیان نەکردووە “بەهاکان زۆر بریندار بکەن”. گەر بەگشتی بڕوانین، ئەوا دەبینین کە کوردەکانی ئێراق لەتەک خلیسکانە چەکدارییەکەی 1961دا خۆیان “گرمۆڵە” کرد و توند بە کولتوورەکەیانەوە ڕاگرت، ئەوە بەگومان سەرباری تەنینەوەی فراوانتری دامەزراوەی دەوڵەتی و بەئەفەندیبوون و سفووربوون.

بەڵام ئەوان تەنانەت پرۆسەی ئازادکردنی زمانی کوردییان لە کاریگەریی زمانی عەرەبی بە ڕادەیەک گەیاند، کە ئیدی لە ڕێچکەی دروستی خۆی لای دا، ئەوەش بە چەشنێک کە ئیدی بەی یەکجار زۆر واژەی پووچ و بەمانای کوردی زیتکرانەوە و تا ئەمڕۆ گەورەترین کۆسپن لە بەردەم پێگەیاندنی ئاوەزمەندانەی فەرخوازانی فەرگەیی و زانستگەییدا؛ بەڵام ئەوان لەگیکیان لە زماندا نەهێشت، بە پێچەوانەوە لای ئەوان ڕەوانبێژیی ڕواڵەتی کە تێیدا وشەسازیی پلاستیکی پێگەیەکی تایبەتیی وەرگرت، بوو بە شێوازە سەرەکییەکەی نووسین؛ بەڵام، لای ئەوان پۆشاکی میللی وەک لەبەرکراوی ڕۆژانە هەمیشە پتر کرا بە مۆدە و وەک هەما دەرخرا، ئەوە تەنانەت لای فەرخوازانی زانستگەکانیش کە تەنانەت بوون بە سەرچەپیگری بەمیللیبوون! لەم پەیوەندییەدا حسەن عارفیش وەک هەیە پارێزەک لەناخی خۆیدا کنە دەکات، دەیەوێت بە شێوازی خۆی لە ئەدەبەکەیدا

ئەو پەیوەندییانە بپارێزێت کە بە بڕوای خۆی باشن. کەواتە نووسەر وەک کوڕی ئاغری باوانی دەمێنێتەوە و هەر وەک ئەم کوڕە ڕەخنەکانی دەگرێت: لە بە هێنانی پرسی چاکە و خراپە بۆ نێو ئەدەبەکەی.

3

واتای چیرۆکی "تەتەر" لە ئەمەدا ئەوەیە کە دەمان بزوێنێت بۆ خەریکبوونی ڕەخنەیی بە مرۆڤی تەنگژاویی نێو جیهانی مێژووییەوە. مرۆڤێک کە نەزانێت خۆی بە تەواوی کەیە، نەتوانێت وەڵامی ئاگامەندانەی ئەو پرسیارانەی نێو ناخی بداتەوە، کە هەستەکییانە سەریانهەڵداوە، ئەمەش بە تایبەتی لە سەردەمانی تەنگژەی ئەخلاقی ترادیسیۆنیدا، ئەوا ناتوانێت لە ژینگەی خۆی تێبگات و هزریانە پێوەی خەریک ببێت. لە ئەمە گەرەکە هاوکات چیرۆکی "تەتەر" وەک ڕاگەیاندنێکی هزری وەربگرین، بەمەش وەک بەرانبەرێکی جیهانبینییانە لێی بڕوانین و بە پێچوانەی ئەو ببێژین: هەرگیز هیچ تەنگژەیەک بەو بنەما جیهانبینییانە چارەسەر ناکرێت، کە لە سەردەمی کارایی سانای ترادیسیۆندا پێش تەنگژەکە چواندنیان پێدرابوو، چونکە هەموو سەردەمێکی تەنگژاوی هاوکات نیشانەیە بە تەنگژەی بنەما چواندووەکانی ڕابووردوو. بۆیە گەڕانەوە بۆ نەووڕانەتییەکی پێشبینیکراو هەوڵێکی ترساوە لە ڕووشەکانی سەردەمی هەنووکە، یان ترسە لە دەخگەڕییەکانی نێو ناخی خۆ، کە نەشیاوە بتوانێت ئەو مرۆڤە بینابکاتەوە کە کەم یان زۆر لە نێو جیهانە سوننەتییەکەیدا خۆی ژێردەخست و وەک کوڕەکی / کچەکی سەلار ڕێنوماکانی ژیانی کۆمەڵایەتیی بەرهەمدەهێنایەوە.

لە بنەڕەتدا خۆدەربڕینی ئەوپەڕی سانای زارەکی، تەشەنەی ڕەفتارەکانی فەڕە و بەدادی یان هەڵپەی دەرکەوتن و وەرگرتن، بەڵکە لەوەش ستەمتر: تەشەنەی بەدڕەفتارییەکی وەک ماچ-پاشقول، نیشانەن بۆ قرچۆکبوونی سەرجەم بنەماکانی چاکەی ڕابوردوو، کەواتە شێواوییەکی ڕەواییەتی نین و بە هەوەی دەسزانەی بەویژدان بخرێنەوە سەر ڕەچکەی خۆیان. ئاخر مرۆڤ خۆی بەبێ هیچ بنەمایەک لە نێو داوێکدایە کە ئەو خۆیەتی، بۆیە لە نێو بەگوناهیی خۆخۆتاباردا فەڕە لە خۆی و دەوروبەری دەکات، کە گۆیا لە ڕێگەی باوان و دایکانی لای نەداوە. لە لە بنەڕەتدا زۆر لای داوە، ئەوەش بە نێو شێواوی، بەئاسەیی، بەیە تەنانەت بە ڕەواییەتیش لە نێو پێشاکی میللی باوکانی یان دایکانیدا بە ناسکی جێی نابێتەوە، نەخێر، ئەو وەک ژن هەبوویەکی کۆمەڵایەتیی نووزن و زیقاوەیە، وەک پیاو دەنگەڕەکی گرینەکە بە جیهانێک کە ئەو خۆی لە بنەڕەتدا ئەو جیهانەی ناوەت،

لە هاوکات ناتوانێت دەستبەرداری بێت. هەردوو ڕەگەز لەنێو جیهاندا تلیساونەتەوە و لەم ڕوانگەیەوە تەواوکەری یەکدین.

لە هەردووکیان هاوکات خیانەتیان لێکراوە: لە لایەن باوانیانەوە، لە لایەن ئایینەکەیانەوە، ئەوجا تێڕوانینەکان کە ئەوان سوننەتگەرایانە وەریانگرتوون، لە خشتەیان بردوون — بەتایبەتی کوڕان، چونکە ئەمان سەرەتا هەڵوەستنوێنە سەرەکییەکانن، کە داماوانە بەسەر بەزەمینەیی سووکبەخشەوە بەردەوام بەبێ ئاسۆ گینگڵ دەخۆن. بۆیە کەوتنەوەی ئەو کەسەی کە ساکارێکی نامۆبووە، زۆر دەشێت ڕێگەی ڕووەو لەناوچوون بێت، یان هیچ نەبێت لە سەرەنجامدا وەک کەنارکەوتوویەک بە خەمێکی ژیان بەڕێ بکات. بە پێچەوانەشەوە ئەو کەسەی کە چەقاوەسوویەکی نامۆ بووە، دەسەڵاتی پێ دەسێنێت: "مارکس" و "ئەتەمبەڵ" لای ژمارەیەکی فرەی چالاکانی نێو ژیانی سیاسی یان کولتووری یەک ئەدگاریان هەیە: هەردووکیان بەها بە مرۆڤ دەسازێنن و شیاوی ئالوگۆڕن: گەر مرۆڤ نەتوانێت بە بڕوانامە یان ئەتەمبەڵ پرێستیژێک بۆ خۆی دابین بکات، ئەوا دەرفەتی هەیە مارکس وەک دەسوەژی گەیشتن پێی دابنێت. بەهاکان لە هەردوو سەرەوە مایەی "خوێندنن"، بەڵام هەردووکیان رواڵەت بەسەر رواڵەتی کۆمەڵایەتیدا دەپەخشێنن و ئەمەش کارایییەکی جیاکەرەوە بە مرۆڤ دەدات، کە ئیدی مرۆڤ دەشێت پەنجەی بۆ ڕابکێشرێت. ئاخر بەها وەرگیراوەکان مرۆڤ لە نێوئەڵقەیی دەردەکێشن، دیاری دەهێنن، رواڵەتێکی پێدەبەخشن کە ئەو خۆی وەک بوون ڕایدەگەیەنێت و هاوکات داواکارییەک بەرز دەکاتەوە بە ئەوەی وەک بوون لێی وەربگرن.

بێگومان مەسەلەکە ئەوە نییە کە لەپاڵ رواڵەتگەرا و مۆدەچییاندا سەبژێکتانی بێدار نەکەوتبنە سەر ڕێگەیەکی ئەوتۆ، کە بەرپێی خۆیان ببینن، بەڵکو کێشەکە لە لایەکی دیکەوە ئەوەیە، کە شێواوی کۆمەڵایەتی هەمیشە پتر مرۆڤ لە خۆی دووردەخاتەوە. بۆیە نەشیاوە مرۆڤ بە تەگەرە مەتافیزیکییەکانی وەک پاکژ و دەسەڕز بخرێتە سەر کەڵکەڵەی ژیانێکی پاکژ. مرۆڤ هەرگیز پێی ناکرێت پەیڕەوی "پاکژییە" هەمیشە تەڕخەکان بکات.

ئەوەی پێ ناکرێت، هاوکات زەبری ریالێتی هەمیشە پتر لەم ئیدەیەی دوور دەخاتەوە، چونکە ئەم زەبرەیە کە لەتەک خۆیدا ئەو ڕادە پێچەت، لە خۆیی بزر دەکات، نایەڵێت بگەڕێتەوە بۆ لای خۆی و تەفروتونای دەکات. هەروەها ئەوە هەر نوێنەرانی ئەو زەبرەن کە ڕووپۆشی کەنی ڕزیو لەسەر خۆیان دەنەخشێنن و خۆیان وەک بەتاوان کەلا دەخەن — ئاخر ئەوان سەرچاوەی زەبرە نامرۆڤییەکان نین، بەڵکو ئەوە هەزە

غەریبە دەرەکییەکانن کە ژیانی گرووپ، "کوردەواری"، دەشێوێنن و نایەڵن کوڕانی خیپش و کچانی نەشمیل ژیانیان لەنێو ژینگەی پێگازی ژەهراوی و خانووی بلۆکی چمەنتۆدا هێدی بمرێنن!!

سەرچاوە:

حسەن عارف. گەلە گورگ. چوار چیرۆک. 1982.

تێبینی:

- ئەم نووسینە یەکەکە لە بابەتەکانی نووسەر لە کتێبی "لەتەک فەنەمەنە ئەدەبییەکاندا"، بیر و هوشیاری، سلێمانی 2006. نووسینەکە لەم شێوەیەی بەردەستدا کاری تێداکراوەتەوە و تەواو گۆڕاوە.
- سیتاتەکان (ئیقتیباسەکان) وەک خۆیان دراونەتەوە. لە ژمارەی لاپەڕەیان لەسەر نییە، ئەمەش پێدەچێت کاتی خۆی بەهۆی کورتیی چیرۆکەکەوە ڕووی دابێت. بۆ ئەمە دەبێت داوای لێبوردن لە خوێنەر بکەم. لە ئەو دەتوانێت لە کوردیپێدیا کتێبی "حسەن عارف، چای شیرین و سەرجەم چیرۆکە کورتەکان" بکاتەوە یان دابگرێت کە تێیدا چیرۆکی تەتەر لە نێوان لاپەڕەی 246-271دا چاپکراوە.
ک.ج.

ڕێکەوتننامەی 11ی ئازار لە گەمەی وڵاتە بەرژەوەندخوازەکاندا … ڕەسوڵ بێسکێنی

مافی نەتەوەیی کورد و بەرژەوەندی وڵاتانی تر

ئەگەرچی نەتەوەی کورد و نیشتمانەکەی هەموو بنەماکانی دەوڵەتی

سەربەخۆی هەیە، بەڵام تاکو ئێستاش بەو مافەی خۆی نەگەیشتووە و لە هەوڵی بەدەستهێنانی سەربەخۆیی بەردەوامە، زۆرجار دەگوترێ کورد گەورەترین نەتەوەیە، تاکو ئێستا بە مافەکانی خۆی نەگەیشتووە، ئەگەرچی لەدوای جەنگی یەکەمی جیهانی زۆربەی نەتەوەکانی ناوچەکە بوون بەخاوەن دەوڵەتی سەربەخۆ، کوردیش بەڵێنی سەربەخۆییان پێدرابوو، بەڵام کە ئەوروپاییەکان نەخشەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستیان کێشا، لەدوای جەنگی یەکەم داخوازی چارەنووسی نیشتمانی کوردیان پشت گوێ خست، لەو کاتەوە خەبات و ئاواتی نەتەوەیی کورد بۆ بەربەرەکانی یەکێتی یەك پارچەیی وڵاتە داگیرکەرەکانە، ئەوانیش لەگەڵ وڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکادا لە پەیوەندیەکی ئیحتمالیدا بوون، وەك تورکیا و ئیران و ئیسرائیل دۆستی ئەمریکا و ئوردن بۆ خۆپارستن نزیك دەبووەوە و عیراقیش دوژمن و هەندێك جار ئارەزووی دۆستایەتی هەبوو.

مافە نەتەوەییەکانی کورد کێشەیەکی ئاڵۆزە، ناکۆکی و ململانێیەکی زۆری لەنێوان دەوڵەتانی پەیوەند بەباسەکەوە هێناوەتە ئاراوە، ڕیشەی ئەو ناکۆکیانە دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی ناکۆکیەکانی نێوان هەردوو ئیمپڕاتۆریەتی عوسمانی و فارسی، پێش چوارسەد ساڵ، لەو ماوەیەدا چەندین ڕێکەوتنامەیان لەنێوان خۆیاندا کردووە، هەموو ئەو ڕێکەوتنامانە سەرەڕای کێشەی مەزهەبی و فراوانخوازی، دۆزی کورد بابەتێکی بنەڕەتی و سەرەکی بووە، چونکە زۆربەی ئاژاوەکان پەیوەندیان بە دەڤەرە سنووریەکانی ئەم دوو دەوڵەتەوە هەبووە، کوردیش باجی ئەو ناکۆکیانەی داوە.

دەوڵەتی تازە دامەزراوی عێراق و کێشەی کورد

لە دوای هەڵوەشانەوەی دەوڵەتی عوسمانی و لەژێر ئینتدابی بەریتانی دا لە چوارچێوەی سنووری هەرسێ ویلایەتی عوسمانی (بەسرا، بەغدا، موسڵ) دەوڵەتی تازە دامەزراوی عێراق بووە میراتگری ناکۆکیەکانی هەردوو دەوڵەتی عوسمانی و ئێرانی، هەر لەو پێودانگەوە بوو نۆساڵ بەسەر دامەزراندنی دەوڵەتی عێراقدا تێپەڕی بوو، لەلایەن حکومەتی ئێرانەوە دانی پێدا نەدەنرا، بەو بیانووەی بەڕەچەڵەك ئێرانین، دواتر لە ساڵی 1929 لە ژێر گوشاری بەریتانیا دانی بەدەوڵەتی تازەی عێراق دانا.

دەوڵەتی عێراقی تازە بە هۆی جیاوازی کەلتوری سیاسی و ئاینی و کۆمەڵایەتی پێکەوە ژیانی نەبووە، جگەلە پاراستنی بەرژەوەندیەکانی بەریتانیا، لەبەر پاراستنی بەرژەوەندیەکانی بەریتانیا ناچاربووە ڕێگا لەتەشەنە کردنی ناکۆکیەکان بگرێ، هەروەك گوشار و کارئاسانی کرد بۆ ناردنەوەی سەید تەهای شەمزینی و سمکۆی شکاك بۆ ئێران و دواتر لەناوبردنیان لەلایەن ئێرانەوە.

ئێران وعێراق بەپێی بەرژەوەندیەکانی بەریتانیا هەندێك لێك نزیك بوونەوەیان هەبووە، دوای سێیەم شکستی شۆڕشەکەی، شێخ مەحمود ڕووی لە سنووری ئێران کرد، بەڵام بەهۆی بەرژەوەندی بەریتانیا، ئێران شێخ مەحمودی ڕادەست کردەوە، " کاپتن هۆڵت"ی سکرتێری کۆمیساری باڵای بەریتانی لە عێراق ڕۆڵی ئاسایی بوونەوەی لە نێوان عێراق و ئێراندا بینی، بەڵام لەسەر گرفتی سنوور نەگەیشتنە ئەنجام و لە ساڵی 1934 هەردوولا لەسەر کێشەی تەنگەبەری یەکاوی عەرەب (شەتولعەرەب) یاداشتنامەی خۆیان داوەتە کۆمەڵەی گەلان.

لەساڵی 1955 پەیوەندی هەردوو وڵات پێشکەوتنی باشی بەخۆوە بینی، دواتر هەردوولا لە (پەیمانی بەغدا) کە لەلایەن ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا، بەریتانیا، عێراق، ئێران و پاکستانەوە بەسترا، بەڕەسمی چوونە یەك بەرەی هاوپەیمانی سەربازییەوە، لەم پەیمانەدا عێراق بەداردەستی ڕۆژئاوا هەژمار کرا، تا ڕووخانی ڕژێمی پاشایەتی ئەم پەیوەندیە بەردەوام بوو، لەدوای شۆڕشی 14ی تەموزی ساڵی 1958 پەیوەندیەکانیان تێکچوو، هەر یەکەیان کەوتنە دوای ئاراستەی دوو جەمسەری جیاوازەوە، ئێران بەدەوڵەتێکی پاشایەتی و ئەندامی پەیمانی ناتۆ مایەوە، بەڵام عێراق ڕژێمی کۆماری ڕاگەیاند و لە پەیمانی بەغدا کشایەوە، دۆستایەتی دەوڵەتانی بەرەی سۆشیالیستی ڕاگەیاند و دروشمی دژ بە ئیستعماری ڕۆژئاوای بەرزکردەوە، هەردوو وڵات کەوتنە نێو دوو بەرەی ناکۆکی سەردەمی شەڕی سارد.

شۆڕشی ئەیلول و پەیوەندی لەگەڵ ئێران

سەرەڕای کێشەی نەتەوەی کورد لە هەردوو وڵات، ئێران لەناوبردنی ڕژێمی پاشایەتی لە عێراق بەخەتەرێك لەسەر ڕژێمی پاشایەتی ئێران دەزانی، لەبەرئەوە هەر لەسەرەتاوە دەزگای هەواڵگری و ئاسایشی ئێران (ساواك) کەوتەخۆ بۆ پیلان دانان دژی ئەزمونی ڕژێمی کۆماری لە عێراق، دواتریش هەنگاوەکانی عەبدولکەریم قاسم دەربارەی چاکسازی کشتوکاڵ و دۆستایەتی کۆمۆنیستەکانی عێراق و پەشیمان بوونەوەی لە بەڵێنەکانی بە کورد و ناکۆکی لەگەڵ ڕەوتی ناسیونالیستەکانی عەرەب، کە عەبدولسەلام عارف نوێنەرایەتی دەکردن و دیکتاتۆریەتی دواتر عەبدولکەریم قاسمی بەرەو ئاقارێکی خراپ برد، ئێران ئەو بارودۆخەی قۆستەوە بۆ لاوازکردنی عێراق، کەوتە پشتگیری ئەو سەرۆك هۆزە کوردانەی لەپەرەسەندنی دەسەڵاتی شیوعیەکان و ڕیفۆرمی کشتوکاڵی نیگەران بوون، کە دواتریش بووە سەرەتایەك بۆ دەستپێکردنی شۆڕشی ئەیلول لە 11ی ئەیلولی ساڵی 1961 و بزاڤی ڕزگاریخوازی نەتەوەی کورد.

نزيك بوونەوەی عێراق لە سۆقیەت و بەرەی سوشیالیستی ڕۆژهەڵات، نیگەرانی لای ئێران و بەرەی ڕۆژئاوا دروست کردبوو، گرفتارکردنی عێراق بە کێسپ و تەگەرەی ناوخۆ باشترین ڕێگاچارە بوو بۆ لاوازکردنی عێراق، لەبەرئەوە هەر لەسەرەتاوە ئێران هەوڵیدا لەسەرکردایەتی شۆڕشی ئەیلول نزيك ببێتەوە و کاريگەری بەسەرییەوە هەبێت، ئەگەرچی سەرەتا بەم شێوەیە نەبوو، بەڵام دواتر لە مانگی تشرینی ساڵی 1963 وەفدی سەرکردایەتی (پ. د. ك) سەردانی ئێرانی کردووە و پەیوەندی و هاوکاری لە ئێران وەرگرتووە، لەو کاتەوە شۆڕشی کورد بووە خاڵی گرنگ لەنێوان ئەم دوو وڵاتە، ئێران هەمیشە هاندەری سەرکردایەتی کورد بووە، بۆ درێژەدان بە شۆڕش لە ڕژێمە یەك لە دوای یەکەکانی عێراق، بێگومان لەبەربەرژەوەندی کورد نەبووە، بەڵکو بۆ دەستەبەرکردنی خواستە ستراتیژیەکانی خۆی، بەڵام سەرەڕای پەیوەندی گرژی نێوان عێراق و ئێران، کورد بۆ بەدیهێنانی مافەکانی خۆی چەند جارێك گفتوگۆی لەگەڵ حکومەتەکانی عێراق کردووە، هەر حکومەتی عێراقیش کوردی ناچار بە هەڵگیرسانەوەی شەڕ کردووە و ئێرانیش ئەو دەرفەتەی قۆستۆتەوە و کوردیش ناکۆکی نێوان هەردوو دەوڵەتی لەبەرژەوەندی خۆی بەکارهێناوە.

لە مانگی تشرینی دووەمی ساڵی 1965 ەوە (35) هەزار پارچە چەك بەیەکجار مانگانەش چارەکە ملیۆنێك دینار دراوەتە (پ. د. ك) سەرەڕای ناردنی کەرەستەی پزیشکی و خۆراك بۆ بارەگاکان. هاندەری شا بۆ ئەم یارمەتیدانە ئەوەیە شا هەوڵ دەدات دوژمنە سەرسەختەکەی خۆی واتا عێراق، لە ڕێی کوردەکانەوە لاواز بکات. لە ماوەی شۆڕشی ئەیلول پەیوەندییەکانی هەردوو وڵات (عێراق و ئێران) تەبایی بەخۆیەوە نەدیوە، ئەگەرچی لەژێرەوە هەرسێ دەوڵەتی عێراق، ئێران، تورکیا هەمیشە کۆك بوون لەسەر دژایەتی و لەناوبردنی جوڵانەوەی ڕزگاریخوازی کوردستان.

لەلایەکی دیکەوە سەرکردایەتی شۆڕشی ئەیلول بۆ بەدەستهێنانی مافە نەتەوەییەکانی کوردستان دەیویست داوای پەیوەندی و هاوکاری لە ئەمریکا بکات، بەڵام هەمیشە ئەمریکا هاوکاری شۆڕشی کوردستانی لە ڕوانگەی بەرژەوەندیەکانی خۆیەوە بینیوە، لە یاداشتنامەیەکی کارمەندی ئاسایشی نەتەوەیی ئەمریکا (بەڕێز هاڕۆڵد هـ ساندێرز) بۆ یارمەتیدەری تایبەتی سەرۆك کۆمار بۆ کاروباری ئاسایشی نەتەوەیی (بەڕێز بۆندی) دەنووسێت: هەرچەندە ئێمە پێشتر داواکاری ئەوان(کورد)مان بۆ یارمەتی سەربازی ڕەت کردۆتەوە، بەهەرحاڵ بەبۆچوونی ئێمە مەسەلەی گرنگتر بۆ ئەمریکا لەم پەیوەندیە ئەوەیە

لەبەرامبەر ڕژێمی نوێی عێراق وەڵامدەر بین، ئێمە دەمانەوێت کوردەکان لەگەڵ دەوڵەتی نوێی عێراق وتوێژ بکەن، بۆ چارەسەرکردنی کێشەکەیان، ئەگەر ئەم وتوێژانە سەرنەکەوێت، بەرژەوەندی ئێمە ئەو کاتە باشتر دەپارێزرێت، کە دەوڵەتی عێراق بتوانێت کوردەکان کۆنترۆڵ بکات نە ئەوە کە شۆڕشی کورد ئەوەندە سەربکەوێت، ببێتە هۆی دەستێوەردانی سۆڤیەت یا ئێران لە کێشەکەدا.

شۆڕشی کورد و دەستەڵاتی بەعس

دوای هاتنەسەر حوکم بەعسیەکانیش هەوڵی ئاشتیاندا، بەڵام نەیانتوانی بەردەوام بن و شەڕ لە نێوان بەعس و شۆڕشی کورد هەڵگیرسا، بەدرێژایی ساڵی 1969 شەڕ و پێکدادانی گەرم لەبەرەکانی شەڕی پێشمەرگە و حکومەتی عێرق دەستی پێکرد، مەلا مستەفا بارزانی بۆ درێژەدانی شۆڕش دژی بەعس داوای هاوکاری و پشتیوانی لە ئەمریکا کرد. لەڕاپۆرتێکی وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکادا هاتووە: لەساڵی 1969وە ڕێبەری کوردەکانی عێراق، مەلا مستەفا بارزانی بۆ ڕاپەڕینەکەی دژی بەعس چەند جار داوای یارمەتی لە ئیدارەی نیکسۆن کرد، بەڵام کاربەدەستانی ئەمریکا، ئەم داواکارییەیان ڕەت کردەوە، لەسەر بنەمای ئەوەی ئەمریکا نایەوێت لە کاروباری ناوخۆی وڵاتانی دیکەدا دەستوەردان بکات و ئامانجی ئەوە نیە دەوڵەتێکی سەربەخۆی کورد دابمەزرێت، کاربەدەستانی ئەمریکا وا هەست دەکەن، کوردەکان دەتوانن ئەو یارمەتیە لە ئێران و ئیسرائیل وەربگرن.

دواتر ئێران توانی پەیوەندی باش لەگەڵ سەرکردایەتی شۆڕشی ئەیلول دروست بکات، هەتا 11ی ئازاری 1970 ئێران ویستویەتی کاریگەری بەسەر هەردوو باڵی (پ. د. ك) ڕابگرێ، بەدرێژایی ساڵانی (1966-1968) ئێران لە ڕێگای مستەفا بارزانیەوە پشتیوانی لەشۆڕش کردووە، بۆیە ئەو ماوەیە بۆ ئێران گرنگ بووە، بەوردی و بەردەوامی شا بۆ چاودێری ڕووداوەکان لە پەیوەندی دابوو، بەهۆی پشتیوانی مادی و مەعنەوی ئێران بۆ کورد عێراق بەڕەسمی ناڕەزایی خۆی بەرامبەر دەسەڵاتدارانی ئێران ڕاگەیاندووە.

لەگەرمەی لاف و گەزافی بەعسیەکان بۆ عروبە و خاوەنداریەتی بەسەر کەنداو، ئێران لە 19- 4- 1969 ڕێکەوتنامەی (سەعدئاباد)ی ساڵی 1937ی هەڵوەشاندەوە، بەبیانوی هەڵکردنی ئاڵای عێراق بەسەر کەشتیە ئێرانیەکاندا لەکاتی تێپەڕبوون لە شەتولعەرەب، کە لەو پەیمانەدا هاتووە، بۆئەوەی ئیمتیازاتی زیاتر لە شەتولعەرەبدا هەبێت، ئەمەش وای کرد لەژێر گوشاری ئێران و سەرکەوتنەکانی پێشمەرگە، بەعس ناچار بوو بیر لە گفتوگۆ لەگەڵ سەرکردایەتی شۆڕشی کورد بکاتەوە.

زەقبوونەوەی ناکۆکییەکانی هەردوو وڵات (عێراق و ئێران) لەسەردەمی شەڕی سارد، سۆڤیەت دەیویست لە کەنداو باڵادەست بێت، سۆڤیەت چالاکانە هەوڵی دەدا پەیوەندیەکانی ڕژێمی بەعسی عێراق و ڕژێمی بەعسی سوریا ئاسایی بکاتەوە. سەرەڕای هاندانی عێراق هەموو وڵاتانی کامپی خۆرهەڵات بۆ بەیەك گەیاندنی کورد و عێراق، سوڤیەت کەوتە ناوبژیوانی کورد و عێراق لەپێناو بەهێزکردنی پێگەی خۆی لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاست، لەلایەکی دیکە سۆڤیەت بەم هەنگاوەی دەیویست دۆستایەتی کورد بۆ خۆی مسۆگەر بکات. سەرەڕای هەوڵەکانی ناوخۆ، بە ناوبژیوانی سۆڤیەت بەیانی 11ی ئازای 1970 کۆتایی هات.

کورد و ڕێکەوتننامەی ئازار

جوڵانەوەی شۆڕشی ڕزگاریخوازی کورد لەباشووری کوردستان لەبەهێزیدابوو، هەردوو باڵی (پ. د. ك) لەڕووی بنکەی جەماوەریەوە بەرەو پێش چووبوون، ئەوەی لەو ناوەدا بۆ هێز بوو حزبی بەعس بوو، هێشتا دوو ساڵ نەبوو هاتبوونە سەر حوکم و جێ پێی خۆی نەگرتبوو، بنکەی جەماوەری لاوازبوو، لەناو بەرپرسە باڵا سەربازیەکان ناکۆکی هەبوو، لەڕووی ئابووریەوە لاواز بوو، پەیوەندی دیبلۆماسی لەگەڵ دەرەوە کز بوو، پێویستی بە مانۆڕی سیاسی هەبوو، شۆڕشی کوردی بەمەترسی گەورە دادەنا، لەبەرامبەردا پێویستی بە پشودان و خۆڕێکخستنەوە هەبوو، بۆ ئەو مەبەستە حکومەتی بەعسی عێراق لەهەوڵی ئاگربەست دابوو لەگەڵ سەرکردایەتی شۆڕشی ئەیلول، ئاگربەستێکی نیوەچڵ بەردەوام بوو تا ئەوەی لە 11ی ئازاری 1970 حکومەتی عێراقی یەکلایەنە پێشنیاری ڕێکەوتنی ئاشتی کرد، کەزۆربەی داواکارییەکانی کوردی لەخۆدەگرت.

لە 11ی ئازاداری 1970 بەغدا و ڕێبەری شۆڕشی کوردستان مستەفا بارزانی ڕێکەوتن جیاوازییەکانیان نەهێڵن و عێراق بەوە ڕازی بوو دەوڵەتێکی فرە ڕەگەزی و ئۆتۆنۆمی لەناو دەوڵەتی عێراقدا بۆ کورد پێك بێنێ، لەنێوان هەردوو لایەنی نەیاردا ئۆتۆنۆمی بۆ بارزانی هەنگاوێك بوو بەرەو سەربەخۆیی، لەولاشەوە بۆ سەدام حسین ڕیکەوتنەکە هەنگاوێکی تاکیکی بوو، تا بەبیروباوەڕێکی بەعسیانە دەوڵەتێکی تەواو ناوەندی سازبکا.

هەرچەندە کورد بەم ڕێکەوتنە ڕازی بوون، بەڵام تەنیا هەندێ لە شەرت و مەرجە کەلتوریەکانی بەڕاستی جێبەجێ کرا، لە ئەیلولی 1971 پیاوەکانی سەدام حسین ئەلتکریتی هەوڵیاندا لە ڕێگای تەقاندنەوەی ئۆتۆمبیلێك مەلا مستەفا بکوژن و پێش ئەوەش تەقەیان لە کوڕەکەی واتە ئیدریس بارزانی کرد، ئیدی پاش ئەو هەموو ڕێککەوتنە

دڕۆژخایەنە هیچ کات لە لایەنەکان متمانەی بە لایەنی بەرامبەر نەما.

وەك ئاماژەمان پێدا سۆڤیەت لە ئەنجامدانی ڕێککەوتنامەی ئازار لەنێوان عێراق و شۆڕشی کوردا ڕۆڵی باشی گێڕا، ئەم بەشداری کردنەی سۆڤیەت کاریگەریەکی گرنگی هەبوو، لەسەر ڕازی بوونی بارزانی بۆ چوونە ناو گفتوگۆ لەگەڵ حزبی بەعسی عەرەبی سۆشیالیستی دا، هەروەها بەشداری کردنی سۆڤیەت ڕۆڵێکی دیار و بەرچاوی هەبوو لەنزیك کردنەوەی باری سەرنجی هەردوولا لە دانوستانەکانیدا لەڕووی ڕەهەندی نێونەتەوەییەوە.

ڕێکەوتنامەی 11ی ئازار سەرکەوتنێکی گەورەبوو بۆ سیاسەتی دەرەوەی سۆڤیەت، لەئاستی ناوخۆش حزبی بەعس بەواژۆکردنی ئەو بەیاننامەیە ئومێدی وابوو کارتی کوردی لە قازانجی خۆی لەدەست شا دەرهێنابێت، ئێرانیش لەلای خۆیەوە بەڕێکەوتنامەی 11ی ئازار زۆر نیگەران بوو، چەندین نامە و وەفدی ناردۆتە لای سەرکردایەتی بارزانی هەتا پەشیمانی بکاتەوە، لەو بارەیەوە مەسعود بارزانی دەڵێ:" شا لەسەر ئەو داوایە بەردەوام نامەی دەنارد، هەتا دوا نامە جۆرێك لە هەڕەشەی تێدابوو" سەرکردایەتی شۆڕش تا ساڵێکیش دوای بەیاننامەی 11ی ئازار پەیوەندی لەگەڵ ئێران پچڕاند.

دوای هەوڵەکانی سۆڤیەت لە ڕێکەوتنی ئازاردا، بۆ خۆڕێکخستنەوە و بەهێزکردنی حکومەتی عێراق ویستی زیاتر پەیوەیندی لەگەڵ سۆڤیەت بەهێزبکات، لەڕاپۆرتێکی وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا هاتووە: بەهۆی زیاتر نزیك بوونەوەی عێراق، دەستڕۆیشتوویی سۆڤیەت زۆرتر بووە، سۆڤیەت سەرمایەگوزاری لەعێراق کرد بوو بە بنەمایەك بۆ ئەوەی پێگەی خۆی لە ڕۆژهەڵات بەهێزتر بکات، ئەمە بووبە مەترسیەکی زیاتر بۆ ئەمریکا، کاتێ سەدام حسین بەسەرۆکایەتی لیژنەیەك پێکهاتوو لە کاربەدەستانی بەعس لە شوباتی 1972 سەردانی مۆسکۆی کرد و لە ئەنجامدا ڕاگەیاندنامەیەکی هاوبەشیان واژۆکرد، بۆ ئەوەی پاشان پەیماننامەیەك مۆر بکەن، پێشمەرجی ئەو پەیماننامەیە ئەوە بوو، دەوڵەتی بەرەی نیشتمانی عێراق پێك بێت، کە شیوعی و کوردەکانی تێدا بەشداربن، هاوکات سۆڤیەت بارزانی هان بدات تا پەیوەست بێت بەم بەرە نیشتمانیە، بەڵام مەلامستەفا بارزانی چوونەناوی ئەو بەرەی بە زیان بۆ کورد دەزانی، بۆیە کورد جارێکی دیکە لە ڕێگای (CIA) وە لە حکومەتی ئەمریکا نزیك بوونەوە و پێیان لەسەر ئەوە داگرت ئەگەر لەلایەن ئەمریکاوە یارمەتی نەدرێن ناچاردەبن لەگەڵ حکومەتی عێراق ڕێك بکەون، "شا"ش پشتیوانی لەم داوایەی بارزانی کرد و هۆشداری دا،عێراق کەوتوەتە ژێر دەسەڵاتی سۆڤیەت. بەڵام

جارێکی تر کاربەدەستانی ئەمریکا یارمەتیدانی کوردیان ڕەت کردەوە، بەڵکو ڕایان وابوو ئێران و ئیسرائیل دەتوانن یارمەتی کوردەکان بدەن.

وڵاتە یەکگرتووەکان لەگەڵ ئەوەی لەپشتیوانی ڕاستەوخۆ لە کوردەکان خۆی دەبوارد، بەڵام بەڵێنی دا لەگەڵ لایەنە ناوچەییەکانی دیکە هاوکاری بکات کە یارمەتیان دەدا بە کوردەکان. شا وەبیر ئەمریکای هێنابووەوە کوردەکان لەژێر گوشاری سۆڤیەتدان بۆ ئەوەی لەگەڵ بەعسی عێراق ئاشت ببنەوە، کەوابوو دەبێ کوردەکان لەبەرامبەری کاریگەری کۆمۆنیزم بپارێزرێن.

لەو کاتەدا ئەمریکا شەڕی ڤێتنامی بەدەستەوە بوو، ئەمریکا خۆی لەهەر تێوەگلانی شەڕێکی دیکە دەپاراست، لیژنەکانی کۆنگرێس ڕازی نەبوون کارگێڕێتی نیکسۆن لەگەڵ شۆڕشی کوردا بۆ هێنانەدی ئۆتۆنۆمی هاوکاریان بکات، هەروەها هێرشیان کردەسەر کارگێڕێتی فۆرد بەوەی وای نەکرد شا دەست لە یارمەتیدانی کوردەکان هەڵگرێ، ئەو کەین و بەینەی کۆنگرێس یەکێك لەو ڕێگایانە بوو گەورە کاربەدەستانی ئەمریکایی خۆیان پێ دەپەڕاندەوە لە دەستهەڵگرتنیان لە هیندی چینی، چونکە تاوانەکەیان دەخستەپاڵ کۆنگرێس نەك خۆیان.

ئەگەرچی کورد بۆ ئەمریکا گرنگە، وزە و توانستی کورد بۆ وەدیهێنانی ئاواتەکانی گرنگی پێنەدان و دەستبەرداربوونیان بدۆزێتەوە، لەلایەکی تر گرنگی کوردستان لەکاتێکدا ناوچەکە وەك کانگای نەوتە و سەرەڕای ئەوەش کوردستان وەك خانوویەکی دووپەنجەرەیی وایە، پەنجەرەیەك بەسەر ڕۆژهەڵات و پەنجەرەیەکیش بەسەر ڕۆژئاوادا دەڕوانی، بەڵام یەکێك لە هۆکارە ئاڵۆزەکانی هاوکاری ئەمریکا بۆ کورد دەبوایە لەڕێگای یەکێك لە دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستان و هاوپەیمانی ئەمریکا ئەنجام بدرێ، ئێران و تورکیا هاوبەشی ئامانجی ئەمریکا بوون، تا نەهێڵن کۆمۆنیست یا دەوڵەتێکی خراپ دەست بەسەر ناوچە کوردیەکاندا بگرێت، ئەگەرچی ئەم دوو دەوڵەتە ناوەندی ستراتیژی ئەمریکا بوون، بەڵام کەمترین بەرژەوەندیان لەوەدابوو بۆڕسەی ڕاپەڕینی کوردە نەتەوەییەکان لەژێر ئاڵایەکدا بەرەو ئامانجێکی یەکگرتوو هەنگاو بنێن، یا دەوڵەتێکی کوردی دابمەزرێنن.

تێکەڵاوی و تەقەلای ئەمریکیەکان لەناوچە کوردیەکانی عێراق دیاری دەکرد، وڵاتە دراوسێکانی وەك تورکیا و ئێران یارمەتی کوردیان دەدا تا خۆیان لە گێچەڵی عێراق بپارێزن، ئەگینا بەهیچ شێوەیەك

ئامادە نەبوون لەدایك بوونی دەوڵەتێکی کوردی قبوڵ بکەن. ئەمریکاش هەرگیز پشتیوانی لە دەوڵەتی سەربەخۆیی کورد نەکردووە، ئەوەی داوادەکرا تائێستاش ئۆتۆنۆمیەك بێت یەکپارچەیی خاکی عێراق بپارێزێت، لەترسی ئەوەی نەوەك پارچە بوونی عێراق ببێتە مایەی سەریەشەی داهاتوویان.

بەڵام دوای بێنیاز بوونی بەعس لەمافی کورد و دوای بەستنی پەیمانی (هاریکاری و دۆستایەتی عێراقی – سۆڤیەتی) لە 9- 4- 1972 کە حزبی بەعس لەبواری سەربازی و ئابووری خۆی بەهێزکردەوە و نەیارەکانی لە سوپا لەناوبردن و لەگەڵ دابین کردنی دۆست بۆ حکومەت و پێشێلکارییەکانی بەعس بەرامبەر بە کورد، کاردانەوەی لەسەر سەرکردایەتی کورد دروست کرد، ئەمەش وای کرد پەیوەندی کورد و ئێران لە مایسی ساڵی 1972 لە دوای سەردانی ریچارد نیکسۆن و هێنری کیسنجەر بۆ تاران دەست پێ بکاتەوە.

هاوپەیمانیەتی عێراق و سۆڤیەت و هەڵویستی کورد

هەوڵە بەردەوامەکانی سۆڤیەت بۆ ناوبژیوانی کورد و حکومەتی عێراقی بووە هۆی زیادبوونی پێگەی سۆڤیەت لە عێراق، ئەوەش مەترسی لەلای ئەمریکا دروست کرد، ڕۆڵی یەکیەتی سۆڤیەت لەسەقامگیری ئاشتی و ڕاگرتنی هاوسەنگی لە عێراق بەدیار کەوت، لە دوای ڕێکەوتنی 11ی ئازار پەیوەندیەکانی عێراق و سۆڤیەت گەشەی سەند، لە نیسانی 1972 سەرۆك وەزیرانی سۆڤیەت ئەلیکسن کۆسجین سەردانی بەغدای کرد و لە 9ی نیسانی 1972 پەیمانی (هاریکاری و دۆستایەتی) لەنێوان هەردوو وڵات واژۆکرا، لە پەیمانەکەدا هاتبوو عیراق چەك و جبەخانەیەکی زۆری لە سۆڤیەتەوە پێدەگات، بەم شێوەیە عێراق خۆی خستە بازنەی جیۆسیاسیەوە، بەرەو ئەوە دەچوو ببێتە هاوپەیمانێکی بنەڕەتی سۆڤیەت لەناوچەکە، بەمەش دەروازەیەك بۆ عێراق کرایەوە، چەك و تەقەمەنی لە سۆڤیەت بکڕێت، و پەیوەندی بازرگانی و ئابووری لەگەڵ پەرەپێبدات، ئەمە بۆ عێراق دەروازەیەکی گرنگ بوو، بۆ خۆبەهێزکردن بەتایبەت دوای خۆماڵی کردنی نەوتی عێراق لە یەکی حوزەیرانی 1972، ئەمەش وایکرد ئەمریکا بەسیاسەتی خۆیدا بچێتەوە لەناوچەکە.

بەعس بەهۆی هاوپەیمانیەتی سۆڤیەت و بەهێزکردنی پێگەی خۆی، لە 15ی ئایاری 1972 دوو وەزیری دایە (حزبی شیوعی عێراق = حشع)، بەمەش هەڵوێستی ئەو حزبە گۆڕا، دوایی شیوعی ڕاکێشایە ناو بەرەیەکی ناهاوسەنگ، یەکیەتی سۆڤیەتیش هانی (حشع) داوە بەرە لەگەڵ بەعس دروست بکەن، بەناوی (بەرەی نیشتمانی و نەتەوەیی پێشکەوتنخواز) لە 17- 7- 1973 ڕاگەیەنرا، داوا لە پارتی کرا بێتە ناو ئەو

بەرەیەوە، بەڵام بەهۆی کەمتەرخەمی حزبی بەعس لە جێبەجێ کردنی ڕێکەوتنامەی 11ی ئازار قبوڵی نەکرد بچێتە ناو ئەو بەرەیەوە، بەعس لەمەدا مەبەستی بوو خۆی وەکو حزبێکی پێشکەوتوخواز و گونجاو لەگەڵ ڕووداوەکان بخاتەڕوو، لەلایەکی دیکەوە بەعس هەموو قورسایی خۆی لەناو بەرە بەرجەستە کردبوو، بەڵام (حشع) ئەمەی قبوڵ بوو. (پ. د. ك) ترسی ئەوەی هەبوو هێرشی ڕاگەیاندنی (حشع) کەسایەتی شۆڕش لە وڵاتانی بەرەی سۆشیالیزم بشێوێنێ، ئەگینا لە دوای چوونە بەرەی بەعس (حشع) سەنگی جارانی لەناو جەماوەری کوردستان لەدەستدا.

سەرەتا بارزانی وا خۆی پیشاندا بە بەیاننامەکە ڕازیە و بروسکەی پیرۆزبایی بۆ ئەحمەد حەسەن بەکر نارد، بەڵام بڕیاری کورد زیاتر بەدەست هێزە ناوچەییەکان بوو، بەتایبەتی ئێران، ئەگینا لەبنەڕەتدا بارزانی بەم ڕێکەوتنە ڕازی نەبوو، چونکە بارزانی هەوڵی جیاکردنەوەی ناوچە کوردییەکانی دەدا لەبەغدا، لەبەرئەوە ئەم ڕێکەوتنە هەر زوو کاری پێنەکرا، لەگەڵ ئەوەش حزبی بەعس هەوڵی دا پارتی ڕابکێشێتە ناو بەرەی ناسیونالیزمی پێشکەوتوو (جبهە قومیە التقدمیە) بەڵام بارزانی ڕازی نەبوو، چونکە وا دەبینرا کورد زەرەر دەکات لەو ڕێککەوتنە، هەر زوو پەلاماری شیوعیەکانی دا لە کوردستان، زۆر دژی ئەو ڕێککەوتنە وەستا کە لە نێوان عێراق و یەکیەتی سۆڤیەت بەسترا.

ململانێکانی سۆڤیەت و ئەمریکا و چارەنووسی شۆڕشی کورد

مانگێك بەسەر هاوپەیمانیەتی (عێراق و سۆڤیەت) تێنەپەڕی، (نیکسۆن) سەرۆکی ویلایەتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا و (کیسنجەر)ی ڕاوێژکار بۆ ئاسایشی نەتەوەیی سەردانی ئێرانیان کرد و لەگەڵ شا کەوتنە وتوێژ بۆ دانانی ڕێگاچارەیەك بۆ دوورخستنەوەی یەکیەتی سۆڤیەت لە عێراق، لە مانگی ئایاری 1972 وڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا بڕیاریدا لەبەرامبەر پێگەی سۆڤیەت لەناوچەکە دا پشتگیری ئێران بکات، بەتایبەت کە نیکسۆن و کیسنجەر تازە لە سەردانی سۆڤیەت گەڕابوونەوە، سیاسەتی کیسنجەریش لەو بارەیەوە ڕوون بوو، بەوەی هەر وڵاتێك پەیوەندی لەگەڵ سۆڤیەتدا هەبێت دەبێ هەوڵی لاوازکردنی بدرێت.

پشتیوانی و یارمەتیدانی شۆڕشی کورد کاریگەری زۆری هەبوو، کارگێڕیتی نیکسۆن و فۆرد پشتیوانی دەرەوەیان دروست نەکردووە بۆئەوەی ئاواتی ئۆتۆنۆمی کوردەکان بێتەدی، بەڵام هەردووکیان ڕاستەوخۆ بەماڵ و دارایی لە خزمەتیان دابوون، لەبەرئەوەی ئێران و ئیسرائیل دەستیان خستبووە کاروباری ئەوانەوە دەبوایە مەسەلەکە

لەنیوان ئاشکرایی و دیبلۆماسی پەردەی بەسەردا بدرێ.

کاربەدەستانی ئەمریکا ڕایان وابوو یارمەتی ماددی یا سەربازی ئەمریکا بۆ بارزانی دەبێت بەوپەڕی ئاسایش و نهێنیپارێزی ئیداری و فیزیکییەوە ئەنجام بدرێت، یارمەتی بەکوردەکان نابێ ئەوەندە زیادبێت، نەتوانن ڕۆژێ لە ڕۆژان حاشای لێ بکەن، لەبەرئەوەی ئەگەر ئەم یارمەتیە لەهەندێ چوارچێوەی تایبەت بچێتە دەرەوە حاشا کردن لێی مومکین نیە.

دەست تێوەردانی ئەمریکا لەکاروباری کوردەکان دەگەڕێتەوە بۆ سەردانی نیکسۆن بۆ تاران لە ساڵی 1972 و کۆبوونەوەی نیکسۆن و بریجنێف، لە مۆسکۆ بۆ وەدەستهێنانی زۆرترین جێگای موناوەرات لەجیهانی مونافەسەی سیاسیدا لەگەڵ یەکێتی سۆڤیەت کە ئەمریکا هەرگیز دەستی لێ هەڵنەگرتووە.
جەنگی سارد لە نێوان هەردوو بلۆکی ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا دۆخێکی مەترسیداری هێنایە ئاراوە بەتایبەت لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، یەکێك لەو ناوچانەی کێ بەر کێی لەسەردەکرا عێراق بوو، لەبەردەمی لوتی شادابوو، کە لە دوای سعودیە دەوڵەمەندترین کانی نەوت بوو، لێرەوە هاوکێشەی تایبەت بە ڕۆژهەڵات ئەمریکا پێوەی پەیوەست بوو، حزبی بەعس لەعێراق لەسەر بەرنامەیەکی سوشیالیستی دژ بە ڕۆژئاوا خۆی دەرخست، ئەمەش مەترسیەکی گەورەبوو عێراق لەژێر کێفی سەدام حسین ببێتە دەستوپێوەندێکی نزیکی یەکێتی سۆڤیەت، ئەمریکا ئامانجی ستراتیژی کەم کردنەوەی دەسەڵاتی سۆڤیەت بوو لەناوچەکە، هەرچەندە سۆڤیەت ڕۆڵێکی گرنگی هەبوو لەو ڕێککەوتنەی پێکهات لەنێوان حکومەتی عێراق و بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد، بەڵام بەپەلە پەیوەندی هەریەك لە حزبی شیوعی عێراقی و سۆڤیەت لەگەڵ بزوتنەوی کورد گۆڕا، بزوتنەوەی کورد کەوتە پەیوەندی کردنێکی توندوتۆڵ لەگەڵ ڕۆژئاوا، بەتایبەتی ئێران و وڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا، بەپێچەوانەوە حزبی بەعس کەوتە بەهێزکردنی پەیوەندیەکانی لەگەڵ کوتلەی ڕۆژهەڵات و حزبی شیوعی عێراقی و بزوتنەوەی چەپخوازی بەگشتی.

سەرکێشی عێراق بۆ دەوڵەتانی دۆستی ئەمریکا لەناوچەکە (ئێران و ئوردن و ئیسرائیل) نیگەران بوون لەو دەوڵەتە عەرەبیانەی لەلایەن سۆڤیەتەوە هاوکاری سەربازی دەکران، هەرسێ دەوڵەتیش هاوکاری کوردیان دەکرد، بەمەبەستی ئەوەی ئۆتۆنۆمی کوردستان وەك کۆردیك تەماشا بکەن، تاگێچەڵی وزەی بەعس لە سنووری وڵاتی خۆیان بەدووربگرن، ئەم وڵاتانەش دۆستی ئەمریکا بوون و هاوکاریان لەلایەن

ئەمریکاوە پێدەگەیشت، بۆیە کوردی بەستەزمان ئاساییە کەوا بزانێت دۆستی ئەمریکایە.

شۆڕشی کورد و نزیك بوونەوەی زیاتر لە ئێران و ڕۆژئاوا

لە پێش هاوپەیمانیەتی نێوان عێراق و سۆڤیەت ئێران تەنیا لەبیری کارتی ناکۆکی نێوان شۆڕشی کورد و بەعس دابوو، تا بەقازانجی خۆی سوودی لێوەربگرێت، بەڵام ڕێکەوتنی 11ی ئازاری 1970 شای نیگەران کرد، چونکە دەبووە دەرفەت بۆ بەهێزبوونەوەی عێراق، هەتا دەگاتە باڵا دەستی کەنداو، هەروەها لەوانە بوو شۆڕش لە کوردستانی ئێران سەرهەڵبدا و مستەفابارزانیش ناچار نەدەبوو لەبەرامبەر دۆستایەتی ئێران بەرهەڵستی بکات، هاوپەیمانیەتی عێراق و سۆڤیەتیش مەترسی لەسەر ئێران گەورەتر کرد، بۆ ئاستی نیگەرانی ئەمریکا، ئەمەش دەرفەتێك بوو ئێران سوود لە نیگەرانی ئەمریکا وەربگرێت، بۆیە ڕێککەوتنی عێراق و سۆڤیەت ناکۆکیەکانی عێراق و ئێرانی قوڵتر کردەوە.

لە ئاکامی شۆڕشی 14ی تەموزی 1958 و کشانەوەی عێراق لە حلفی بەغداد و زیادبوونی هێزی چەپ لەسەردەمی عەبدولکەریم قاسم پەیوەندیەکانی عێراق و ئێران زۆر باش تێکچووبوو، کە حزبی بەعس هاتە سەرحوکم پەیوەندیەکان بەرەو خراپتر چوون، شای ئێران دەترسا لە گرتنەدەستی دەسەڵاتێکی سیاسی عەرەبی لە عێراق، وەك دەسەڵاتی جەمال عەبدولناسر و هێز و دەسەڵاتی لەناو وڵاتە عەرەبیەکاندا لەلایەکی تر بەهۆی پشتگوێ خستنی ئۆتۆنۆمی و چەندین تەقینەوە و کاری تێکدەرانە کورد نائومێد بوو، ئۆباڵەکەیان خستەسەرعێراق و دواتریش کە عێراق ویستی حکومەتێکی نیشتمانی لەگەڵ کۆمۆنیستەکان پێکبێنێ کوردی گۆشەگیرکرد، ئەمە ئێران و ئیسرائیلی دەست کراوەترکرد لە نزیك بوونەوە لە شۆڕشی کورد، لەبەرئەوە زۆر گەرموگوڕ کەوتە یارمەتیدانی شۆڕشی کورد، وەك هەوڵێك بۆ گورز وەشاندن لە بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی عێراقی، بەڵام لەناو لیژنەی مەرکەزی پارتی دیموکراتی کوردستان، دەنگی چەپەکانی حزب لەسەرکردایەتی (پ. د. ك) بەرزبووەوە، لەبەرامبەر ڕژێمی ئێرانی و ڕەت کردنەوەی هاوکارییەکانی، بۆ پەنجە ڕاکێشان بۆ ئەو مەترسیانەی کە زیان دەکەن بەهۆی ئەو یارمەتیانەی ئێرانەوە، بەڵام تای تەرازووی ئەوانەی ڕەزامەندیان بۆ قبوڵ کردنی ئەو یارمەتیانەی ئێران هەبوو زیاتربوون بەشێوەیەکی ئاشکرا، بەهۆی ئەو نەهامەتیانەی بەرەو ڕووی کورد بۆتەوە، لەگەڵ تین و تاوی شەڕەکاندا لەنێوان شۆڕش و حکومەتی عێراقیدا، یارمەتیەکانی ئێران

بۆ شۆڕش زیادی کرد، لەتشرینی دووەمی 1971 و مارتی 1972 شای ئێران هاواری بۆ نیکسۆن برد، لە یارمەتیدانی بارزانیدا هاوکاری بکات، لە 28ی مارسدا بەهۆی پاشای ئوردنەوە بارزانی هاواری خۆی گەیاندە نیکسۆن، لەولاشەوە ئیسرائیل نیگەرانی ئەوەبوو بەرژەوەندی عێراق بە هۆی ئۆتۆنۆمی ناوچەی کوردستان پەرەبستێنێ.
بەڵام ئەمریکا یارمەتیدانی کوردی ڕەتکردەوە، چونکە نەیاندەویست بەو هۆیەوە سۆڤیەتیەکان چەك و سیاسەتیان لەناوچەکە زیاتر بڵاو بێتەوە و پەرەبستێنێ، جۆزێف فارلەند باڵوێزی ئەمریکا لە تاران ئەمەی یەکلاکردەوە کە یارمەتیدانی نهێنی بۆ کوردەکان دەبێتە سەرچڵیەکی بۆ کۆتایی، وەستانیشی دەبێتە هۆی نائومێدی و تێگەیشتن لە بیروباوەڕی هەڵە لەلایەن کوردەکان بەرامبەر ئەمریکا.

شا وڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکای هێنایە ناو تابلۆکەوە، لە ساڵی 1971 دا پەیوەندی نێوان وڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا و بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد بەسەرکردایەتی مەلا مستەفای بارزانی لەڕێگای شای ئێرانەوە دەستی پێکرد، لەلایەکی دیکە وەرگرتنی چەکێکی زۆر لەسۆڤیەت عێراقی هاندا هێرش بکاتە سەر کوردستان ئەمەش لەوە زیاتر بوو، ئێران و ئیسرائیل هاوکێشەکەیان ڕاگرتبوو، لەئەنجامدا پێکهڵپژانی عێراق و ئێرانیەکان بەدرێژایی سنوور سەریهەڵدا.

ڕووداوەکانی ناو ئەو ململانێیە ئەوە دەسەلمێنن، هەریەك لە عێراق، ئێران، سۆڤیەت، ئەمریکا و ئیسرائیل حیسابیان بۆ ئەگەرەکان کردووە، ڕای وا هەیە لە هاوپەیمانیەتی و پشتیوانی شۆڕشی کورد باوەڕ بەئێران نەکراوە، ئەمریکا ترسی ئەو بێ متمانەییەی ڕەواندێتەوە، بەڵام باری قورسی شۆڕشی کورد لەسەر شانی ئێران بووە، سەرکردایەتی کورد ئاگاداربووە، ئەو بایەخەی ئەمریکا لەسەر داوای شابووە، جۆناتان دەنووسێت: " شای ئێران سەبارەت بە یارمەتیدانی شۆڕشگێرەکوردە بارزانیەکان بۆ دژایەتی حکومەتی عێراقی ڕای واشنتۆنی گۆڕی"

ئەمە وای کرد لە 20-21ی ئایاری 1972 دا نیکسۆن سەردانی شای کرد لەتاران، پێشوازی ئێرانیەکان تاوی باشی هەبوو لە گەشتەکە، لەلایەن ئیرانیەکان بە گەرمترین چەپڵەڕێزان پێشوازی لێکرا. نیکسۆنیش ویست و پشتگیری خۆی لە دۆستەکانی ئەمریکا دووپات کردەوە. هەروەها ڕایگەیاند ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لەسەرچڵیەکانی سۆڤیەت بەدووربگیرێ، لەبەرئەوە هەوڵ دەدەین زۆرانبازیە ناوچەییەکان پەرەنەستێنن و نەبنە زۆرانبازی کەڵەگایەتی نێودەوڵەتی.دیسان ئێمە ڕێگا نادەین هاوکێشەی هێز لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەقازانجی دوژمن تەواو بێ،

بەڕاستی تێدەکۆشین هاوکێشەی دەسەڵات لەبەرژەوەندی خۆمان تەواو بێت، ئەمریکا دەیویست ڕێگانەدا سۆڤیەت هیچ سەرچڵیەك بکات و لەهەرکوێیەك بیانەوی کێشەی بۆ دروست بکەن.

لەناوەڕاستی ساڵی 1972 سەرکردایەتی شۆڕش کەوتە نێوان بەرداشی دوو جەمسەری ناکۆك، لەوێوە شۆڕش چووە سەر ڕێگایەك کۆتایی داخرابوو، بۆ ئەم هەنگاوە ئاماژە هەیە (م.س) و ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندی (پ. د. ك) لێی بێئاگابوون، لەو بارەیەوە (جۆناتان) دەنووسێ: "بارزانی نەلەپێش و نەیەکسەر لەکاتی هەرەسی ڕاپەڕینەکەی ساڵی 1975 دا و نەدوای ئەویش نەیدەویست هیچ کام لە یاریدەدەرەکانی خۆی لەبڕیاردان بەشداری بکەن" ئەمەش لەپشت نهێنی کەوتنی شۆڕشی ئەیلولەوە بوو.
لەسەردانێکدا بۆ ئەمریکا لە تەموزی 1973 شا سەرنجی نیکسۆنی بۆ نیگەرانیەك ڕاکێشا، کە پێی وابوو سۆڤێتیەکان ئیئتیلافێك لەنێوان کوردەکان و بەعسیەکان و کۆمۆنیستەکان پێکدێنن، کێشەی کورد لەجیاتی ئەوەی خەنجەرێکی دژایەتیان بێت، دەبێتە هێزێکی پاڵپشتی کۆمۆنیستەکان.

نیکسۆن گەیشتە ئەو ئەنجامەی شۆڕشی کورد لە دژی بەعس بۆ هاوکاری ئەمریکا تێکدەشکێ، بۆ پاراستنی ورەی مەعنەوی وڵاتە هاوپەیمانەکانیان وەك ئێران و ئوردن، پێویستە بۆ لابردنی بێ هیوایی وەك بیانوویەکی ئەوان، هاوکاری ماڵی لەلایەن ئەمریکاوە. بۆیە پێویست بوو ماندووکردنی گەنجینەی عێراق بەسەردەوڵەتەوە بێتەبار و بەرزکردنەوەی هێزی سەودای کوردەکان مەبەستی ئەمریکا بوو، عێرق ڕازی بکرێ دۆخەکە هێوربکرێتەوە و ناوچەکە سەقامگیربێ و کورد ئۆتۆنۆمی هەبێ، بۆ ئەمەش ئەمریکا بە کلیل دەزانرا. بۆیە هەر یەك لە وڵاتەکان دەیانویست پەیوەندی بایەخداری لەگەڵ وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا هەبێ.

هەموو پڕۆژە نهێنیەکانی ئەو قۆناغە بەتایبەت کوردەکان لەلایەن کۆشکی سپیەوە بەڕێوە دەچوون و بەنهێنی کارەکان ئەنجام دەران. لەبەرئەوەی لەو جۆرە نەبوون دیبلۆماسی گونجاو بیانگرێتەوە، شۆڕشی کورد لە دژی وڵاتێکی سەربەخۆی هاوپەیمانی سۆڤیەت بەرپا ببوو، لەلایەن چەند دەوڵەتێکی هاوپەیمانی ئەمریکاوە، پشتگیری دەکرا، مەترسیەکە ئەوە بوو ڕژێمی سەدام حسین بەهێز بکا وناوچەکانی کوردستانی عێراق ببێتە بنکەیەك بۆ ئاڵۆزی وڵاتە دراوسێکان. کوردەکان بەکاربێنێ لە دژی وڵاتانی هاوپەیمانی ئەمریکا. بەتایبەت ئێران و تورکیا.

دۆخی ناوچەکە و هاوکێشەی هێز لەناوچەکە بزوتنەوەیەکی هەمەڕەنگ بوو، بیر لەوە نەدەکرایەوە بەهاتنە دەرەوەی یەك لایەن گۆڕانکاری سەیر و بنەڕەتی چی ڕوودەدات، بەتایبەت کە کوردەکان بەڕاڕا و ناجێگیر سەیردەکران، ئامانجیان سەربەخۆیی یا ئۆتۆنۆمیە و کامیان بۆ گونجاو بێت لەگەڵ ئەودا ڕێك دەکەون، ئازایەتیان وای لێکردوون وادەزانن هەرچیەکیان بوێت دەتوانن بەدەستی بێنن، بۆیە ئەم بەهرەیان هانیان دەدات نەرمیان کەم تێدابێت. لەهەر گۆڕانکاریەکیشدا کوردەکان بۆ بەزەیی سەدام حسین جێدەهێڵران.

سۆڤیەت چەکی زیاتری لەناوچەکە بڵاودەکردەوە، لەنێوان هەڵبژاردنی ئێستا و ئاینده، هی ئاینده سەرنجڕاکێشتر و مەترسیدارتربوو، لە 1ی ئابی 1972 نیکسۆن فەرمانی ڕاستەوخۆی پرۆگرامە نهێنیەکەی ئیمزاکرد، وڵاتە یەکگرتووەکان 250 هەزار دۆلاری مانگانە بۆ ساڵی مالی 1973 بۆ کورد دیاری کرد، لەگەڵ دوو ملیۆن بۆ چەك و جبەخانە، هەمووی بەسەریەکەوە ساڵانە نزیکەی 5 ملیۆن دۆلار تەرخان کرا، شا بە مەبلەغێکی زۆرتر هاوبەشی کرد، بەگشتی بەسەریەکەوە لەگەڵ هی ئیسرائیل و بەریتانیا و کۆمەکی ئێرانیەکان مانگانە دەگەیشتە یەك ملیۆن دۆلار بەگوێرەی جەنگی سارد ئەوە کێشێکی سەرەکی بوو.

هەڵوێستی سادات و ڕەنگداوەی لەسەر شۆڕشی کورد

کاتێك ئەنوەرسادات لەئەنجامی جەنگی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەهێمنی بەرەو وڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا هەنگاوی نا، لەکاتێکدا بیر لەهاوبەشی ئەمریکا دەکرایەوە بۆ یارمەتی کوردەکان لەتەموزی 1972 دا سەرباز و ڕاوێژکارەکانی سۆڤیەت لە میسر وەدەرنران، ئەمە گرنگیەکی زیاتری دا بەعێراق لە سیاسەتی ستراتیژی یەکێتی سۆڤیەت، لەڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، ئەمە وای کرد پەیوەندی سۆڤیەت بەڕژێمی بەغداوە بەهێزتربێ، لە کۆتایی ئابدا مایکل سۆسلۆڤ ئەندامی مەکتەبی سیاسی وای لەبارزانی کرد هاوبەشی حکومەتی یەکێتی نیشتمانی عێراق بکا کە سەدام حسین لەهەوڵی دامەزراندنی دایە.

بەلای بارزانیەوە ئەو داواکاریەی سۆسلۆڤ ئاگادارکردەوە (انذار) بوو، دوای ئەوەی یەکێتی سۆڤیەت لە میسر وەدەرنرا، سۆڤیەت پەیوەندی خۆی لەگەڵ عێراق پتەوتر کرد، پشتیوانی خۆی بۆ حکومەتی بەغدا بەهێزتر و پێوەندی بازرگانیشی پتەوترکرد، زیاتر پێداگری لەسەر بایەخی عێراق کرد، بۆ یەکەمجار سۆڤیەت دەستی کرد بەناردنی تۆپخانەی قورس بۆ سەدام حسین، ستراتیژی عێراقی دژ بەکورد بەهێزکرد، لە زستانی 1973- 1974 سوپای عێراق لەو شوێنانە خۆی جێگیرکرد کە پێشتر لێی نەدەمایەوە، ئەوە مانای وابوو لە ئاینده

شاڵاوی قولی سەربازی بەرامبەر بەکورد دەست پێدەکات، عێراقیەکان بەئاشکرا دەیانویست شۆڕشی کورد بەرەبەرە لاواز بکەن، چونکە تۆپە قورسەکانی سوڤیەت سوپای والێ کردبوو دەتوانن شوێنە سەخت و دوورە کان ئابڵوقەبدەن.

لە ئەنجامی ئەم بارودۆخەوە شا و مەلیك حسین لە کۆشکێك لەسەر دەریای قەزوێن لە 31ی تەموزی 1972 کۆبونەوە و خۆشحاڵی خۆیان بۆ هاوکاری ئەمریکا دەربڕی و گەیشتنە ئەوەی دووبەدوو بارزانیان ئاگادارکردەوە کارێکی دراماتیکی ئەوتۆی وەك ڕاگەیاندنی دەوڵەتی کوردی نەکا، عێراق وای لێ بێ هێرشی فراوان دەست پێ بکا، هەردووکیان پێیان لەسەر ئەوە داگرتبوو پشتیوانی بەهێزی کورد بکەن، بۆئەوەی بتوانن بەباشترین شێوە ئۆتۆنۆمی خۆیان بپارێزن، بەدرێژایی ساڵی 1973 شەڕ لەپەرەسەندن دابوو، لەبەرئەوە داخوازی مالی کورد گەورەتربوو، ئەمریکا ڕازی بوو لەبەرئەوەی عێراق بووە هاوکارێکی سەرەکی سۆڤیەت لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، حکومەتی بەعس بەسەرۆکایەتی سەدام حسین بەردەوامە لە پێشکەش کردنی یارمەتی بەڕێکخراوە ئیرهابیەکان لە شوێنە دوورەکان تادەگاتە پاکستان، عێراق ببووە هێزێکی پاڵپێوەنەر بۆ بەرەی ناڕازی، کە هەوڵیان دەدا هیچ جۆرە ئاشتیەك لەنێوان ئیسرائیل و عەرەب پێك نەیەت، لەبەر ئەوە بەپێویست زانرا کۆمەکی کورد لەپێنج میلیۆن دۆلار بەرەو ژوورتربێ، شاش بەڵێنی دا یارمەتیەکەی زیاتر بکات، تانزیکەی 30 ملیۆن دۆلار، ئەمە جگەلە یارمەتی سەربازی تۆپ و جبەخانە لەلایەن ئێرانیەکانەوە، لەگەڵ ئەوەشدا نابێ کوردەکان کارێك بکەن بزوتنەوەکەیان بگاتە سەروو بەرگریەوە، چونکە دەیانەویست بە بارزانی بڵێن ئەم یارمەتیە بەم شێوەیە تاسەر بەردەوام نابێت و لەداهاتوودا دەبێتە شێوەیەکی مانگانە.

لە ناوەڕاستی ساڵی 1973 ئەفسەرەکانی پێوەندی ئیسرائیل ڕایان وابوو بە کورد بڵێن هێرش بکاتە سەر حکومەتی عێراق و دایتەپێنن، ئەمە لەلایەن ئەمریکا ڕەت کرایەوە، کەهێرش کرا سەر ئیسرائیل شۆڕشی کورد چەکی کەمیان هەبوو، کە ئێرانیەکان پێیان دابوون، لەدەشتەکان نەیاندەتوانی لەبەرامبەر سوپای عێراقی پڕچەك کراوی بە چەکی پێشکەوتوی سۆڤیەت بووەستن، بەڵام لەشاخەکان دەیانتوانی لەهێرشی فڕۆکە و تانك خۆیان بپارێزن، هێرشی بەولاوەی هێڵی بەرگری دەبووە هۆی تێکشکانی هێزەکانی کورد.

ساڵ و نیوێك دوای ڕیکەوتنی ئازار ئەمریکا، ئێران و سەرکردایەتی کورد، دەچنە یەك بەرەو ئیسرائیلیش دەبێتە لایەنێکی دیکەی ئەو

هاوپەیمانیەتیە، ئیسرائیل دەست پێشخەری هەبووە لەو پەیوەندیە لەگەڵ شۆڕشی کورد بەمەبەستی هاندانی کورد تا گوشار بێت لەسەر عێراق دروست بێت نەپەڕژێتە سەر بایەخدان بە هاوبەندی عەرەبی بۆ شەڕی ئیسرائیل، مەحمود عویسمان دەڵێت:" سێ گۆشەیەك هەبوو (ئێران، ئیسرائیل، ئەمریکا) شای ئێران کۆڵەکەی ناوچەکە بوو، هەر یەکێك ببوایە هاوپەیمان لەلایەك دەچووە ناو سێگۆشەکەوە، کورد لە ڕێگای ئێرانەوە چووە ناو سێگۆشەکەوە، دواتر پەیوەندی کرد لەگەڵ ئیسرائیل و دواتر ئەمریکا". هەرچەندە ئەمە لای سەرکردایەتی کورد ناچاری نەبووە.

شۆڕشی کورد و شەڕی عەرەب – ئیسرائیل

لەشەڕی عەرەب – ئیسرائیل (ئۆکتۆبەری 1973) تیپێکی سوپای عێراقی نێردرا بۆ شەڕی ئیسرائیل ئەمە وەك شتێکی ڕەمزی بوو، لەکاتێکدا هێندە بەخێرایی بەڕێ نەکەوت تا بگاتە بەرەی شەڕ، دوایش بەخێرایی کشایەوە، ئیسرائیل لای خۆیەوە پێی وابووە، تازە کردنەوەی پەیوەندیەکانی لەگەڵ ئێران لە شەڕی (ئۆکتۆبەری 1973) کوردەکانیش کارێك دەکەن هیچ نەبێت هێزەکانی عێراقی دەوەستێنن، نەتوانێ بەشداری بەرەی شەڕ بکات، بەڵام ئەمە نەکرا و ئیسرائیل بێ ئومێد بوو.

لەڕاستیدا سەرکردایەتی کورد نەیدەویست بەهۆی شەڕ و ناکۆکی خۆی لەگەڵ عێراق پەیوەندیەکانی لەگەڵ وڵاتانی عەرەبی تێك بدات، ئەگەر لەشەڕی ئۆکتۆبەر هەنگاوێکی لەو جۆرەی بهاویشتایە بێگومان ناکۆکیەکانی لەگەڵ عێراق فراوان تر دەبوو بۆ ناکۆکی لەگەڵ وڵاتانی عەرەبی، ئیسرائیل چاوەڕوانی دەکرد کورد لەبەرژەوەندی ئەوان بجوڵێت، پێش شەڕی ئۆکتۆبەری 1973 لە ڕێگای باڵیۆزی میسر لەبەغدا ئەنوەر سادات، داوای لە بارزانی کردبوو لە حاڵەتی هەڵگیرسانی شەڕی ئیسرائیل عەرەب دان بەخۆدا بگرن لە شەڕ دژی سوپای عێراقی، هەتا عێراق بەناوی سەرقاڵی شەڕی کوردستانەوە بیانوو نەهێنێتەوە، بەڵام بەپێی گێڕانەوەی کۆچێرا ڕاپۆرتی (پایك) بارزانی بۆ ئەو مەبەستە پرسی بە کیسنجەر کردووە.

کیسنجەریش لەو بایەوە دەڵێت: لە نۆیەمین ڕۆژی شەڕی عەرەب – ئیسرائیل پەیامێکی بە پەلەمان لەبارزانیەوە پێگەیشت، باوەڕی ئەمریکای دەپرسی سەبارەت بە ئامۆژگاری ئەفسەرە پەیوەندیەکانی ئیسرائیل، کە داوایان کردبوو هێرش بکەنەسەر دەشتاییەکانی عێراق، ئەوە پێشنیازێك بوو ئەفسەرە ئیسرائیلیەکان چاوەنواڕی بوون، بەڵام (CIA) ئەمەی بە پەسند نەدەزانی، شاش ئەمەی پێ باش بوو، بەڵام

ئەمە تووڕەیی وڵاتانی عەرەبی بەرامبەر بەکورد ئابڵوقە دەدا، لە 16 تشرینی یەکەمی 1973 ئەمریکا بارزانی ئاگادارکردەوە هێرشی سوپایتان لەسەرداخوازی ئەفسەرە ئیسرائیلیەکان کارێك نیە بیری لێ بکرێتەوە.

کۆتایی ڕێکەوتننامەی ئازار و هەڵگیرسانەوەی شەڕ

سەرەتای سەرهەڵدانەوەی شەڕی یەك ساڵەی شۆڕشی کورد و بەعس، لە 12-2- 1974 عێراق یاداشتنامەیەکی لەسەر دەستدرێژیەکانی ئێران بۆ سەر سنوورەکانی عێراق بۆ نەتەوەیەکگرتوەکان نارد، لەسەر بڕیاری ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوەیەکگرتوەکان گفتوگۆی ڕاستەوخۆ بۆ ناوبژیوانی نێوان عێراق و ئێران لە مانگی ئابی 1974 ەوە دەستی پێکرد، نەتەوە یەکگرتوەکان و ئەمریکا و یەکیەتی سۆڤیەت دەست پێشخەری ناوبژیوانی بوون، وەفدی عێراق و ئێران، سەعدون حەمادی وەزیری دەرەوەی عێراق و عەلی خەلعەتبەری وەزیری دەرەوەی ئێران، لە ڕۆژانی 12-18ی ئابی 1974 لەئەستەمبوڵ کۆبوونەوە و لەوێدا بڕیاری درێژەدان بە کۆبوونەوەکانیان درا.

لە 11ی ئازای 1974 چوارساڵی ڕەبەق تێپەڕی بەسەر ڕێکەوتنی 11ی ئازار و بەڵێنی ئۆتۆنۆمیدا، عێراقییەکان پلانێکی تازەیان بۆ بەڕێوەبردنی ناوچەکانی کوردستان ڕاگەیاند، لەکاتێکدا بەسەرزارەکی بەردەوامی ئۆتۆنۆمیان دەسەلماند، بەڵام لەڕاستیدا کۆنتڕۆڵی سیاسی لەلایەن عێراقەوە توندترکرا، لەسەرەتای نیسانی ساڵی 1974 بەڕەسمی شەڕ لە کوردستان لە ئاکامی هێرشی سوپای بەعس دەستی پێکردەوە، بەعس شاڵاوی گەورەی سەربازی لەناوچەکانی بادینانەوە دژی هێزی پێشمەرگەی کوردستان دەست پێکرد، سەرەتا بەرگری کرا، بەڵام دوایی هێزەکانی حکومەت توانیان دەست بەسەر زۆربەی ناوچەکان دابگرن، ناوچەکانی دهۆك و هەولێر و سلێمانی کەوتنە ژێر دەسەڵاتی سوپای بەعس، پێشمەرگە پاڵیان دایە ناوچە شاخاوییەکان، تا وای لێهات بە درێژایی سنووری ئێران و تورکیا لە ژێر دەستی پێشمەرگەدا مابۆوە. لەم شەڕانەدا عێراق پشتی بە فڕۆکەی سۆڤیەتی بەستبوو، لەبەرامبەردا ئێران پشتگیری شۆڕشی کوردستان بوو.

هەر کەشەڕ دەستی پێ کردەوە هەموو باس و خواسە سیاسیەکان بەرامبەر بەکورد لە واشنتۆن کەوتنە بەر لێکۆڵینەوە، شا هۆشداری دا تێکشکانی کوردەکان دەبێتە هۆی تێکچونی هاوسەنگی هێز لە عێراق و هێزە دەمارتوندەکان و سۆڤیەت هەڕەشە لە ئێران و کەنداو دەکەن، ئیسرائیل هاواری خۆی خستەسەر ئەوەی پشتیوانی زیاتر لە کوردەکان بکرێ، بارزانی ئامادەبوو بچێتە مەیدانی زۆرانبازییەکەوە

وەستاندنی گفتوگۆی خۆی لەگەڵ بەغدا بەهەلێك دەزانی بۆ دەستکراوەیی خۆی لەلایەن هاوپەیمانەکانەوە، بۆئەوەی بەویستی خۆی جۆرە ئۆتۆنۆمیەك دامەزرێنێ زیاتر لە قەوارەیەکی سەربەخۆ بچێت، لە 16ی ماتی 1974 بۆ جێبەجێ کردنی ستراتیژی خۆی دووبژاردەی خستە بەردەمی ئەمریکیەکان 180 ملیۆن دۆلار بۆ ئۆتۆنۆمی ڕاستەقینە، 360 ملیۆن دۆلار بەحسێبی بۆ زەمینەی تەواوی سەربەخۆیی.

بارزانی لێکدانەوەیەکی یەکلایەنەی هەبوو، مەسەلەکان لەئەستۆی خۆی بوو، بۆ ئەوەی خەڵکی دیکە هاوبەشی لەگەڵدا بکا، هەمیشە باوەڕی بە خۆی هەبوو، لەبەرامبەر زلهێزەکاندا ڕادەوەستا، ئەو جۆرە خەباتە بەند بوو بەپشت بەخۆبەستن و قەدەرەوە، وەك لەوەی حیسێب بۆ هاوکێشەی هێزەکان بکرێ، تێگەیشتن و لێکدانەوەی بارزانی بۆ ئۆتۆنۆمی کوردستان هیچ کات لەلایەن شاوە پشتیوانی لێ نەکراوە، یا لەلایەن تورکیاوە، وڵاتە یەکگرتوەکانیش لەو ڕێگە و جێگایەدا نەبوو کۆمەك و پشتیوانی هەمیشەییان بۆ مسۆگەر بکات، ئەگەرچی ئەو داهاتەی بارزانی داوای لە ئەمریکا دەکرد لەسەرووی هەموو عەمەلیاتە نهێنیەکانەوە بوو، کە ئەمریکا لەئەستۆی بوون، بەڵام لەبەرئەوەی ئەمریکا لەوکاتەدا بە جەنگی ڤێتنام گرفتار بوو هەرداوایەکی کوردەکان دەدرایە دواوە، بارزانی داوای کەرەستەی زۆری پەیوەندی (اتصالات)ی کرد، بەڵام کۆڵبی ئامادەنەبوو کۆمەکی ئەمریکا بۆ کوردەکان زیاد بکرێ.

لەسەرەتای نیسانی 1974 هیلمز و سکۆکرۆفت دوا ئەنجامگیری خۆیان پێشکەش کرد، ئەو کۆمەکە مالیەی هەبوو بکرێ بەنزیکەی دوو ئەوەندە، کۆمەکی نهێنی ئەمریکا لە 5 ملیۆن دۆلارەوە بکرێ بە 8 ملیۆن دۆلار، سەرچاوە ئاشکراکانی دیکەش 1 ملیۆن بدەن بۆ یارمەتیدانی پەنابەرانی کورد، شا ڕازی بوو ساڵانە بەشەکەی خۆی لە 30 ملیۆن دۆلارەوە بکاتە 75 ملیۆن دۆلار، بەریتانیا و ئیسرائیل لای خۆیانەوە درێژەی پێ بدەن، بۆ گەرمکردنەوە زەمینەی کورەی هاوبەش، بەڵام هەریەکە بۆ مەبەستێکی هاوبەش، بە شا و بارزانیان ڕاگەیاند لەڕوانگەی بەرژەوەندی ئەمریکا ئاوایە:

1- هێندە هاوکاری کوردەکان بکرێ زەمینەیەکی شیاویان هەبێ، بۆ وەدەستهێنانی ئامانجەکانیان لەدەوڵەتی عێراق.

2- حکومەتی ئێستای عێراق بەردەوام سەرقاڵ بکرێ.

3- نابێ هەمیشەیی عێراق دابەش بکرێ، چونکە سەربەخۆی ناوچە کوردییەکان لەڕووی ئابوورییەوە دروست نیە و توانای ژیان و گەشە کردنی نابێ، لەبەرژەوەندی ئێران و ئەمریکاش نیە دەرکەی پەیوەندی

چاك لەگەڵ عێراقێكی ژێر سایەی سەركردایەتیەكی نوێدا پێوەبدەن.

فراوان بوونی بەرەی شەڕەكان

بەدرێژایی ڕۆژگار خەباتی کوردەکان سنوری داخوازی خۆی دیاری کردبوو، هەندێك جار نائومێد دەبوون و هەندێك جار شاگەشكە دەبوون، لە 27ی تەموزی 1974 شا هاوارێكی بەپەلەی بارزانی گەیاندە ئەمریكا و داوای كۆمەكی دەكرد، شا هاواری خۆشی خستبووەسەر لەئەنجامی تێكشكانی بزوتنەوەی نەتەوەی كورد بۆ ئێران و بۆ سەرانسەری كەنداو بە ئاگای هێنایەنەوە.

بەدرێژایی ساڵی 1974 ئێران لەلای خۆیەوە بەشێكی قورسایی شەڕی كوردستانی بەئەستۆوە گرت، لەبەرامبەردا پەشێوی لەناو هێزی پێشمەرگە بڵاوبووە و شەڕ زیاتر بووە بەكارهێنانی چەكی قورس، لەو بارودۆخەدا هەر لایەنێك مەبەستی تایبەتی خۆی هەبوو (CIA) دەیویست بەرژەوەندی ئەمریكا بپارێزێ، بۆ جێبەجێ كردنی پرۆگرامێكی نوێ، شا مەبەستی بوو ڕێكەوتنێكی بەرگریانە و خۆپارێزبەدەست بێنێ، بارزانیش سەركەوتنی قەڵا پاراستنی لەگەڵ سەختەكانی دەخواست. ستراتیژیەتی كۆڕبی ئەوەبوو خۆی لە گێچەڵی لیژنەكانی كۆنگرێس بە دوور بگرێ، وەك لەوەی گرنگی بە بارودۆخی واقع بدات، كێشە لەگەڵ ستراتیژیەتی بارزانی ئەوە بوو بە تەنیا بەجەنگی ئاسایی كاری تەواو دەكرد، نەك شەڕی پارتیزانی، كێشە لەگەڵ ستراتیژی كۆشكی سپی و ئێرانیەكان ئەوە بوو ئەوەندە یارمەتی نهێنی بزوتنەوەكە بدەن، ئۆتۆنۆمی كورد بكەنە تەگەرەیەكی نزیك بە هەمیشەیی، تەگەرەی دژی ناحەزانی سیاسەتیان لەناوچەكە.

لەشەش مانگی یەكەمی هەڵگیرسانەوەی شەڕ گۆڕانكاری زۆر هاتەدی لەوانە وەرگرتنی چەكی قورسی ئێرانی و بەشداری كردنی ڕاستەوخۆی پسپۆرە ئێرانیەكان لەبەرەكانی شەڕ لەپاڵ فەرماندە پێشمەرگەكان، دژی حكومەتی عێراقی بەڕادەیەك هاوكاری ئێرانیەكان زیادی كرد، وەك هەندێ دەڵێن سەركردایەتی شەڕی كوردستان ناڕاستەوخۆ كەوتە دەستی ئێران، لەولاشەوە عێراق بەهاوكاری چەك و فڕۆكەی سۆڤیەتی شەڕی دەكرد، سوپای عێراق لە هێرش بردنەوە كەوتە حاڵەتی بەرگری، تاڕادەیەك شارەكانی كوردستان چۆڵ بوو، پەناهیندەی كورد ڕووی كردە ئۆردوگاكانی ئێران، ئەوەش باری سەرشانی شۆڕشی قورس تر كرد، سەركردایەتی زیاتر ناچار كرد زیاتر لە ئێران نزیك بێتەوە.

كیسنجەر ئاماژە بوە دەكات: بارزانی دەست تێوەردانی ئێرانی بە پاڵپشتی وڵاتە یەكگرتوەكانی ئەمریكا داواكرد، بەهاتنی هاوینی 1974 هێرشی سوپای عێراق بۆ سەر كوردستان لە پێشكەوتندابوو،

هاوارێکی بەپەلەی کوردەکانمان پێگەیشت داوای هاوکاری زیاتریان دەکرد، شاش پشتگیری دەکردن، بەڵام لە (CIA) دەدرانە دواوە، کۆمەکی ئەمریکا بۆ کوردەکان ساڵی 1973و 1974، 1975 بەسەریەکەوە 20 بیست ملیۆن دۆلار بوو، بە 1250 هەزار دوسەدو پەنجا تێپخانەوە.

هێمن بوونەوەی شەڕەکان و گفتوگۆی نهێنی نەیارەکان

لەم بارودۆخەدا عێراق هێدی هێدی لە پێشکەوتندابوو، شا بۆ پێشەکی هەوڵیدا لە پێ باوەڕی خۆی بگۆڕێ، ئێرانیش نەیدەتوانی سنووری دوورو درێژی خۆی لەگەڵ یەکێتی سۆڤیەت بخاتە پشت گوێ، ئەگەر پشتیوانی ئەمریکای لەدەستدا نەبوایە و بەڵێنی لێوەرنەگرتایە، ئەمریکاش لە جێگا و ڕێگایەکی وادانەبوو ئەمەی بۆ بکات، لەبەرئەوە شا بڕیاریدا بەشێوەیەکی دیموکراسیانە پاشەکشە بکات، لەگەڵ گەورە پیاوی عێراق سەدام حسین خەریکی تەدارەکات بوو، ئەوەی ڕاگەیاند ناتوانی قەوارەی شێوە سەربەخۆی کوردەکان قبوڵ بکا، نەبادا بکەوێتە ژێر دەسەڵاتی حکومەتی کۆمۆنیستی عێراقەوە، لەوەش دەترسێ عێراق کێشە لەسەر سنووری عێراق ئێران بنێتەوە، ببێتە هۆی ئەوەی کێشەی کورد بگاتە بەردەم نەتەوە یەکگرتوەکان، بۆیە دەیویست لەگەڵ سەدام بگاتە ڕیکەوتنێك.

هەر خۆیشی ستراتیژی بەعس لەهەڵگیرسانەوەی شەڕ لە ئازاری ساڵی 1974 زۆر ڕوون بوو، وەکو سەدام حسین لەسەرەتای ئازاری 1974 وتبووی: " ئەگەر دوای یەك ساڵ بەسەر شۆڕشی کورد سەرنەکەوتین ئەوە سازش دەکەین لەسەر شەتولعەرەب، بەو سازشە لەمەترسی شۆڕشی کورد ڕزگاردەبین"، بۆیە دوای ساڵێك لەشەڕ حکومەت بێ ئومێد بوو، بەسەر شۆڕشی کوردا زاڵ بێ، پەنای بۆ ڕێککەوتن برد لەگەڵ شای ئێران، ئەوەبوو لە مارتی 1975 عیراق و ئیران پەیمانێکیان بەست و ئۆتۆنۆمی کوردستان لەبەرخاتری بەرژەوەندی دوو دەوڵەتی دراوسێ تەفروتوناکرا.

لەمانگی تشرینی دووەمی 1974 شای ئێران سەردانی مۆسکۆی کرد و یەکێك لە بابەتەکانی گفتوگۆی شا لەگەڵ مۆسکۆ، لەسەر مەسەلەی بەئاشتی چارەسەرکردنی ناکۆکیەکانی شابووە لەگەڵ عێراق. لە زستانی 1974 لە نیۆیۆرك هینری کیسنجەر وەزیری دەرەوەی وڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا لەگەڵ نوێنەری هەمیشەیی عێراق لەنەتەوە یەکگرتوەکان کۆبووەوە، بۆ ئەوەی شێوەیەکی گونجاو دابنێن بۆ باش کردنی پەیوەندیەکانیان، لەگەڵ دوورخستنەوەی ڕێگەی سۆڤیەت، ئاسایشی کەنداو و ناردنی نەوت بۆ ڕۆژئاوا و هەموارکردنی هەڵوێستی عێراق، لە کێشەی فەلەستین لە چوارچێوەی مەرجەکانی ئەمریکی،

بەئامادەبوونی (غانم عەبدولجەلیل) سکرتێری تایبەتی سەدام حسین لەگەڵ ئەمریکا بەنهێنی وتوێژەکان تەواوکران.

کۆبوونەوەی نێوان عێراق و ئێران و سۆڤیەت یا ئەمریکا و لایەنەکانی تر بەنهێنی ئەنجام دراون، بۆیە سەخت بوو سەرکردایەتی کورد لە ئاکامەکانی تێ بگات، کێشەی کورد و شۆڕشی کوردستان لەگەڵ حکومەتی بەعس لایەنێکی گرنگی ڕاستیەکان بووە، بەڵام لەڕووی سیاسیەوە نەهێنراوەتە گۆڕێ، مەگەر وەك پاشکۆ و لەپەراوێزدا باس کرابێت، تەنیا ناوی کێشەی نێوان عێراق و ئێران هێنراوە.

کۆبوونەوەی ئۆپێك و کۆتایی شۆڕشی کورد

شۆڕشی کورد درێژەپێدانی بزوتنەوەکەیان دەستوەردانی ئاشکرای ئێرانی دەویست، ئەوەش بە پشتیوانی وڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا دەچووەسەر، لە ئاستی ناوخۆوە لەگەڵ کۆتایی ساڵی 1974 و سەرەتای ساڵی 1975 شەڕەکان بەرەو سەختی چوون، هەردوو دەوڵەت نەیان ویستووە پێکەوە بکەونە شەڕەوە، بۆیە بەبێ ئاگاداری بارزانی کەوتونەتە گفتوگۆ. شانشینی سعودیە هاندەری پێکهاتنەوەی هەردوو دەوڵەت بوو، هەتا بە گفتوگۆ کێشەکانی نێوانیان چارەسەر بکەن، شاحسین شای ئوردن و ئەنوەر ساداتی سەرۆکی میسر و هەواری بۆمیدیەن سەرۆکی جەزائیر ڕۆڵیان هەبوو لە ناوبژیوانی هەردوو وڵات، بەڵام پوختە و دوا هەنگاوی پێکهێنانەوە بۆمیدیەن تۆماری کرد، بەردەوام لە هاتوچۆ و گفتوگۆ دابوون، بەڵام خوێندنەوەی سەرکردایەتی کورد بۆ ئەو جموجۆڵە دیارنیە.

هەواری بۆمدیەن پێشتر لە کاتی کۆبوونەوەی وڵاتانی (ئۆپێك) بۆ مەبەستی نەخشەی ڕێگا خۆش کردن بۆ پێکهێنانەوەی عێراق و ئێران لە 26- 10- 1974 لەگەڵ سەدام حسین کۆبۆوە، دواجار لە جەزائیر لە پەراوێزی کۆبوونەوەی دەوڵەتانی خاوەن نەوت (ئۆپێك) لە 6- 3- 1975 هەواری بۆمدیەن و شای ئێران و سەدام حسین بە کۆبوونەوەیەکی لاوەکی کۆتاییان پێهێنا و لە ڕێکەوتنامەی جەزائیردا یەکیان گرتەوە. لە کۆبوونەوەی ئۆپێك بەپێکی ڕێکەوتنەوە جیهان واقی وڕما بەپێی ڕێکەوتنەکە شا لەشەتاوی عەرەب ئیمتیازی وەرگرت. لەئەنجامدا هەموو سنوورەکانی لەڕووی کوردا داخست و دەست بەرداریان بوو، لەسەر ئاستی مرۆڤایەتی کارەکەی شا دڕندانە و بێ بەزەییانەبوو.

ئەو ڕێککەوتنامەیە تایبەت نەبوو بەیەکلایی کردنەوەی ناکۆکیەکانی چەند ساڵەی عێراق و ئێران، بەڵکو سەودایەکی هەردوو دەوڵەت بوو، لەسەر حیسابی کورد، خاك و ئاو بەرامبەر تواندنەوەی شۆڕشی کورد. پوختەی ئەو دەقەی بەناوی پەیمانی سنووری نێودەوڵەتی و مافی

هاوسێیەتی نێوان عێراق و ئێران (معاهدة الحدود الدولية و حسن الجوار بين العراق و ايران) واژۆیان لەسەر کردووە، بەڵام زیاتر بەناوی (ڕێککەوتنامەی جەزائیر) ناسراوە.

کاتێ کە وەزیری دەرەوە کیسنجەر هەستی بەوە کرد دەبێ هاوپەیمانیەك لەگەڵ شای ئێران مۆر بکات، کە ڕۆژ لە دوای ڕۆژ زیاتر نیگەرانی سنوورەکانی ڕۆژئاوای وڵاتەکەی بوو، وڵاتە یەکگرتووەکان لەناکاو یارمەتیەکەی پچڕاند، خەڵکی کورد دەوری "سەرباز" یان لەم کایەی شەترنجەدا گێڕا، کاتێ وەزیری درەوە کیسنجەر دەڵێت:" ناهێڵێت نیگەرانی مافی مرۆڤ بەسەر سیاسەتی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکادا زاڵ بێت"، ڕەنگە بیر لە خەڵکی کورد بکاتەوە کەچارەکە سەدەیەك خەباتیان کردووە بۆ سەربەخۆییەك کە سەرەتا ئەنجامێکی باشی وێنا دەکرا، بەڵام لە ئاکامی ڕێکەوتنێکی دیبلۆماتیکی خێرا لەپشت پەردەوە خنکێندرا.

لە 17ی نیسانی 1975 دەربارەی چارەنووسی کوردەکان، (Mr. KOCH) لە ئەیالەتی نیۆیۆرك لە ئەنجومەنی پیرانی ئەمریکان وتی: پەیماننامەی جەزائیر کە لەنێوان عێراق و ئێران واژۆکرا، هەڵوێستی بێ بەزەییانەی شای بەنیسبەت کوردەکان خستەڕوو.شا لەسەر ئەوە ڕێکەوت کۆتایی بەهەموو یارمەتیدانێك بەکورد بهێنێ و لە 1ی نیسانی 1975 سنوورەکانی بەڕووی ئاوارە کوردەکان داخست، لە ئاکامدا شا حوکمی مەرگی ئەو کوردانەی واژۆکرد کەلە وڵاتی خۆیاندا مابوونەوە.تراژیدیای ئەم خیانەتە لەگەڵ بێدەنگی نەتەوەیەکگرتووەکان تێکەڵ بووە، لەکاتێکدا نەتەوەیەکگرتووەکان زۆر بەباڵای یاسر عەرەفاتدا دەیخوێند، بەساردی لەگەڵ کوردەکان هەڵسوکەوتی کرد و بەتوندی نوێنەرە کوردەکانی ڕەت کردەوە، لەبەرئەوەی نوێنەری بزووتنەوەیەکی بێ دەوڵەت بوون، ئەمە دووڕوویە.

کۆتایی شۆڕشی کورد و بەرژەوەندی وڵاتانی تر

کۆتایی هاتنی شەڕ و تواندنەوەی شۆڕشی کوردستان، بەدبەختی کورد و بەرژەوەندی هەموو نەیارەکانی کوردی تێدا بەرجەستە بووە، عێراق لەلای خۆیەوە پێی وابووە ڕێکەوتنامەی جەزائیر مەترسی شەڕی عێراق – ئێرانی لەخۆی دوورخستۆتەوە، ئێران لای وابوو بەشێك لەبەرژەوەندیەکانی لە شەتولعەرەب بەدەست دێنێتەوە، سەرەڕای ئەمە هۆکاری بەشداری ئەو وڵاتانەی ڕۆڵیان هەبوو، لە سازدانی قۆناغەکانی ناوبژیوانی عێراق و ئێران بۆ دەستەبەر کردنی بەرژەوەندیەکانیان، سەرەتای کۆبوونەوەی هەردوو وڵات لەسەر بڕیاری

نەتەوە یەکگرتووەکان بووە، بۆ بەپیرەوەچوونی سکاڵای عێراق، هەڵبژاردنی تورکیا بۆ کۆبوونەوە بڕیارێکی سەرپێی نەبووە، تورکیا هاوپەیمانی بلۆکی ڕۆژئاوا و هاوهەڵوێست لەگەڵ عێراق و ئێران بۆ بەدیهێنانی مافەکانی کورد ناسراوە، بۆ سەربڕینی شۆڕشی کورد لەلایەن ئەوسێ وڵاتە سەرەکیەی کوردیان بەردا دابەش کراوە. وڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا ویستویەتی عێراق لەو شەڕە دەستی بەتاڵ بێت بۆ دژایەتی سوریا، تا پرۆسەی ئاشتی عەرەب لەگەڵ ئیسرائیل سەربگرێ، سۆڤیەت دەیویست هاوپەیمانی عێراق بێت و جوڵانەوەی کوردیش چیدیکە بەرەو ئەمریکا نەچێت، هەردوو وڵاتی زلهێزیش نەیانوویستوە درێژەدانی شەڕ لە سیمای شەڕی سارد تێپەڕێت بۆ بەشداری ڕاستەوخۆی هەردوولا لەشەڕی گەرم.

خواستی هەریەك لە وڵاتانی عەرەبی بۆ وەستانی ئەو شەڕە و هەردوولا پێك بێن، لە کاتێکدا ئوردن لەسەرەتاوە بەهاریکاری ئەمریکی و ئێرانی و کورد خۆشحاڵ بووە، چونکە لەو مەدارە خولاوەتەوە. هەرچەندە پێشوەخت میسر ویستوویەتی لە ڕێگای باڵوێزەکەیەوە لە بێروت کورد ئاگادار بکاتەوە لە ئەگەری لێك نزیك بوونەوەی عێراق و ئێران و باسی کورد لەو گفتوگۆیانەدا، سادات بەرژەوەندی لەوەدابوو حەزی دەکردعێراق بکەوێتە خاڵێکی سازشەوە تا سازشی حکومەتی میسر لەبیربکرێت، کە بەهۆی ڕێکەوتنی ئاشتی لەگەڵ ئیسرائیل، میسر تووشی گازندەی شەقامی عەرەبی ببوو.

لەسەر گەرم و گوڕی هەواری بۆمدیەن چەند هۆکارێك باس دەکرێت، لەوانە: گوایە جەزائیر ترساوە لە ئاکامەکانی درێژەکێشانی شەڕی ناڕاستەوخۆی یەکیەتی سۆڤیەت و ئەمریکا دەریای سپی ناوەڕاست ببێتە مەیدانی ناکۆکی و ململانێکان، یان وەك (دریە عونی) دەنووسێت: ” جەزائیر لەمەودای سەرکەوتنی کورد دەترسا، نەبادا گەیشتنی بەمافەکانی لە چوارچێوەی عێراق هاندەر بێت بۆ (بەربەر) لە هەرێمی قەبائیل لە جەزائیر، ئەوانیش داوای هەمان ماف بکەن، کە کورد داوای کردووە.”پێدەچێت هۆکاری ئابووری لە هەموو بۆچوونەکانی دیکە نزیکتربێ، بەپشت بەستن بەڕاپۆرتی هەواڵگیری ئەمریکی دەڵێ: بومدیەن پێویستی بەپشتگیری دارایی هەردوو وڵات هەبووە، بۆ دانانی پڕۆژەیەکی ئابووری پەیوەست بەپەرەپێدانی بەرهەمی نەوتی خاو، یان بەو هۆیەوە هەرسێ وڵات بەیەکەوە سێکوچکەیەکی بەهێز بن لەناو ڕێکخراوی (ئۆپیك) ناوی بومدیەن وەکو ناوبژیوان و سەرپەرشتیار لەگەڵ دەقی ڕێکەوتنامەکەدا بێت، لە دوای سێ پڕۆتۆکۆڵی پاشکۆی ڕێکەوتنامەی جەزائیر لەنێوان وەزیری دەرەوەی هەردوو وڵات

بەسەرپەرشتی وەزیری دەرەوەی جەزائیر واژۆ بکرێت، ئەم هەنگاوەی دەمانخاتە ژێر باری وەڵامی ئەو پرسیارەی بۆچی سەرۆکی جەزائیر ئەو کارەی گرتەئەستۆ، شوێنی کورد لە کوێی هۆکارەکانی ئەو شێلگیریەی بۆمدیەن دایە؟.

بەرپرسیارێتی سەرکردایەتی شۆڕشی کورد

دوای خەباتێکی بێ پلان و قوربانی دانێکی زۆر لە ئەنجامی پیلانگێڕی وڵاتە بەرژەوەنخوازەکان شۆڕشی کوردستان کۆتایی هات، زۆرجار لەخۆمان دەپرسین ئایا پێویستە لەسەر شۆڕشێکی سەرکەوتو تا ڕۆژی ڕێککەوتنی مارتی 1975 سوپای عێراق لەبەر یەکتری هەڵبوەشێنرێ، بەڵام سەرکردایەتی داوای چەك فڕێدان لەو هێزە کۆڵنەدەرەی پێشمەرگە بکات و...، سەرکردایەتیەکەی ئەم شۆڕشە بۆوا بێ دەرەوەی وڵات و گەل و هێزی پێشمەرگە جێبهێڵێ لەژێر ڕەحمەتی چوار سوپای دڕندەدا...؟، بێدەنگیەکی جیهانیش لەولاوە وەستابێ، وەکو ڕایەکی سادە ئەگەڕبکرێ دەری ببڕین ئەوەیە: بارودۆخی ناوچەیی و نێودەوڵەتی هەرچۆنێك بووبێ، بەڵام بەرپرسیارێتی سەرۆك بارزانی و هەموو ئەندامانی مەکتەبی سیاسی، هەموو سەرکردەکانی کورد بەرپرسیاریەتێکی گەورە و بەرچاوە لەو کارەساتە مێژوویەدا.

ڕەسوڵ بێسکێنی
2019 -3 -1

سەرچاوەکانی ئەم بابەتە:

1- د. حامید مەحمود عیسا، کێشەی کورد لە عێراق (2)، وەرگێڕانی: سوارە قەڵادزەیی، چاپخانەی بەڕێوەبەرایەتی ڕۆشنبیری – هەولێر، 2013.

2- کامەران بابان زادە، ڕێکەوتنامەی جەزائیرو ڕەهەندەکانی لەسەر کێشەی کورد لە کوردستانی باشوور، چاپخانەی کەمال، سلێمانی. 2013.

3- لێکمان میهێ، کورد و کوردستان لەبەڵگەنامە نهێنیەکانی ئەمریکادا (کوردستانی باشوور)، وەرگێڕانی: وریا ڕەحمانی، چاپخانەی ڕۆژهەڵات هەولێر، 2009.

4- هێنری کیسینگەر، کارەساتی کوردەکان، وەرگێڕانی: صباحی غالیب، باسکار، ژمارە 3، هاوینی 1999، (سەرچاوەی ئەلکترۆنی).

فەرمانبەران و کرێکاران کێن؟ … تاهیر حاجی حەسەن

فەرمانبەر هەر ئەندامێکە لەخودی چینی کرێکاران، چونکە، ئەویش بەشێکە لەهێزی کارو ڕۆژانە دەبێت لەڕێی مێشک و جەستەیەوە چەندین کات ژمێر لەژیانی خۆی بدات بەخاوەن کارەکەی،جالەهەر بەشێک و هەر پیشەیەکدا بێت، تا ئەوەی دواتر خاوەن کارەکەی بڕێک پارەی پێبدات،تابژێویەکی مام ناوەندی پێ پەیدابکات. ئەوی ناوی فەرمانبەری داهێناوە،خودی دەوڵەتدارانی سەربەچینەچەوسێنەرەکان بون،تالەو ڕێگەیەوە،جیاوازی بخەنە نێو خودی کۆی چینێک کەدەچەوسێنرێتەوەو خودی ژیانیش تەنها لەلایەن ئەو چینە بەرهەمهێنەرەوە ڕۆژانە هەڵدەسوڕێنرێت. گەر خودی ئەو زۆرینەیە نەبێت،ئەوا ژیان دەوەستێت و کۆی جومگە سەرەکییەکانی ڕۆژانەی ژیان بردنەپێشەوە توشی تێک شکان و ئاڵۆزی دەبێت.

دابەش کردن و پارچەپارچەکردنی چینە بەرهەمهێنەرەکان بەپێی پیشەو نیقەکانیان،تەنها لەپێناو قازانج و بەرژەوەندی مانەوەی چینەدەسەڵاتدارە چەوسێنەرەکاندایە، نەک ئەوەی فڵانە ڕشتە نیقەکەی بەرزەو ئەوی خوارتر لەو دەبێت چاولەدەستی خاوەن بڕوانامە بەرزەکان بێت. کاتێک دەرفەت دەڕەخسێنرێت بۆ کۆی تاکەکان و پەروەردەیەکی زیندو فێری تاکەکان دەکرێت،هەرئەوکاتە دەتوانرێت کۆی مرۆڤەکان لەئاستێکی هۆشیارو خاوەن چالاکی مێشکی کراوەدا بەرهەمبهێنرێت.

جا تا ئەو چینە یەکگرتو ڕێکخراو نەبێت،هەمیشە لەلایەن دەوڵەت و حکومەتی بۆرژواکانەوە،ڕسوا دەکرێت. حزبە جۆراوجۆرەکان و میدیاکان بەگشتی و بەشێوەیەکی،کە،بەشێکن لەپارێزەرانی سیستەمی چینەچەوسێنەرەکان. ئەوی ڕۆژانە ژیان هەڵدەسوڕێنێت،خودی چینەداراو بۆرژواکان و دەسەڵاتەکانیان نیە،بەڵکو ئەوە خودی ئەو ملیۆنان لەمرۆڤە کارگەرو بەرهەمهێنەرانەن کەهەر بەشەو لەبوارێکدا ژیان ڕێک دەخەن و برەو بەبەردەوامی دانیەکەی دەدەن.
دەسەڵاتی ئەحزابی ناسیۆنالیزم – دینی کوردی و عەرەبی بەخۆیان مێژوویەکە،چینی چەوساوەو کرێکاری عێراق و هەرێم دەڕۆتێنن و دەیچەوسێننەوە،ئەویش تەنها لەپێناو خۆیان و سیستەمی دەوڵەتداریەکەیاندایە. کرێیەک کەدایان ناوە بۆ ئەو بەشەی بەناوی

فەرمانبەرەوەیە تادەگات بەنادیاری هەقدەستی کرێکارانێک ڕۆژانە لەمەیدانی کاردان، تەنها بەئەندازەیەکە، کەهیچ کات نەتوانن بژێوییەکی شایستە بە خۆیان و مناڵەکانیان دابین بکەن، مەگەر ئەوەی تەنها بەشی ئەو بژێوییە بکات کە نەمرن و بتوانن بەردەوام نەوە بخەنەوەو بیخەنە خزمەتی چینی بۆرژواکان و دەرەبەگەکان.
ئەم سیستەمی سەرمایەدارییە، کەلەڕێی تۆڕە ئاڵۆزەکانیەوە، کەوەک تەوەی جاڵجاڵۆکە وایە، هەمیشە و بەردەوام لەپلان و بەرنامەڕێژیدایە، تەنها و تەنها، تائەوەی ئەو چینەبەرهەمهێنەرە زەبەلاحە پچڕ پچڕ کراوە، بەئاگانەیەتەوەو نەیپەرژێتە سەر ئەوەی پچڕانەکەی خۆی گرێ بداتەوە بەدەوری خۆیدا.

هەمیشە دەتوانرێت کار بە کۆی مرۆڤەکان دابین بکرێت و هیچ کەس بێکارو بێ ژیان نەبێت، بەڵام سیستەمی چینەچەوسێنەرەکان بەردەوام بەپێچەوانەی ئەو خواستەوە کار دەکەن و بەردەوام سوپایەک لەبێکار جێگیر دەکەن و بێ ژیان دەیانهێڵنەوە، تائەوەی لەلایەک بیان کەن بەکێبەرکێ کاری ئەو بەشەی کاریان هەیەو لەجومگە جۆراوجۆرەکاندا ڕۆژانە ژیان هەڵدەسوڕێنن، لەلایەکیترەوە، بەهێشتنەوەی سوپایەک لەبێکار، خودی حزب و دەوڵەتدارانی چینەبۆرژاکان، زۆر بەئاسانی و بەتێچوویەکی زۆر کەمەوە، ئەو سوپا لەبێکاران دەخەنە خزمەتی مانەوەی دەوڵەتەکانیان و بۆ مانەوەی خۆیان بەکاریان دەهێنن، جا لەڕێگەی بەسەربازی کردنەوە بێت یان بەپۆلیس کردنیانەوە بێت تادەگات بەقۆناخێک، ئەو سوپا لەبێکاران، بەمەمنونیشەوە ئامادە بن، کەحکومەت هەرچ ئەرکێکیان پێ بسپێرێت بۆیان جێ بەجێ بکەن. هەروەک ئەو هەلومەرجە دژوارەی لەعێراق وهەرێم و وڵاتانی ناوچەکەو جیهانیشدا بونی هەیەو نمونەی زیندون.

سیاسەتی حکومەت و دەوڵەتە سەرمایەدارییەکان، لەقۆناخە جۆراوجۆرەکانی مێژووی دەسەڵاتدارییەتیاندا، هەمیشە، قەیران و گێژاویان بەرهەمهێناوەو ڕێگەیان نەداوە کەئابوری و بەرهەمهێنان پێش بکەوێت و بچێتە ئاستێکەوە، کەببێتە مایەی سەرئێشە بۆیان و کارێکی وابکات کەببێتە هۆکارێک بۆ خۆ هۆشیار کردنەوەی چینەچەوساوە بەرهەمهێنەرەکان. بۆیە، قەیرانە ئابوری و داراییەکانیش کەهەر چەند ساڵ جارێک دەبینرێت و ڕوودەدات، لەسەپاندنی کارێکی قەدەر ئاساو ئەزەلییەوە نیە، بەڵکو پەیوەندی بەخودی سیستەمی سەرمایەداری و کێبەرکێی نێوان دەوڵەتان و شەریکاتە قۆرخ کارەکانیان و بازاڕو ئەو سودو قازانجانەوە هەیە، کەدەیانەوێت بەدەستی بهێنن.

لەکاتی قەیرانەکان و کۆتای قەیرانەکانیشدا،جائابوری بێتن یان هەڵگیرساندنی جەنگ بێت لەنێو دەوڵەتاندا،تەنها،ئەوی سود مەند دەبێت،خودی سیستەمەکەیە،هەندێک جار ڕودەدات،لەڕێگەی قەیرانێکی ئابوریەوە یان جەنگێکەوە،دەوڵەتێک یان حکومەتێک بڕوخێنرێت یان هەڵبوەشێنرێتەوە،بەڵام ئەوی نەیان هێشتوە لەناو بچێت خودی سیستەمی باوی سەرمایەداریە بوە،وەزەرەرمەندی گەورەو باجدەری گەورەی نێو کۆی مێژووی قەیرانەکان و جەنگەکان، تەنها،هەر چینەچەوساوەکان و مرۆڤە بەرهەمهێنەرە واقعیەکان بون.

ڕێکخراوبونی چینی کرێ وەرگرەکان،کەناوی کرێکارو فەرمان بەر یان فەرمان جێبەجێکاریان پێ بەخشراوە، تەنها کارێکە،دەتوانێت کۆتای بەژیانێک و سیستەمێک بێنێت،ک□ بۆ هەرچرکەیەک ژیانی ئەمی خستۆتە بەردەم لێژبونەوەو تێک شکانەوە. سیستەمی چینەچەوسێنەرەکان ئەبەدی نین، بەڵکو ئەوی دەتوانێت ئەبەدی یان بۆهەتایە بونی هەبێت خودی مرۆڤ و کۆتای هێنانیەتی بەبونی سیستەمێک کە پێک هاتبێت لەچینێکی سەرووارو چینێکی ژێر دەستە. بۆ هەر ساتێک بێت،مرۆڤایەتی و خودی چین□ بەرهەمهێنەەکە،کۆتای بەم جەنگەڵستانە دەهێنێت،ک□ بەرهەمهێنەرەکەی تەنها خودی ناهۆشیاری سیاسی چینەچەوساوەکانە کارێکی وای کردوە،جەچینێکی چەوسێنەری دڕندە بکاتە حاکم وەکیلی خۆی. دەوڵەت و پێکهاتەکانی دەوڵەت، بەکۆ تەنها لەپێناو مانەوەی چینەچەوسێنەرە حاکمەکاندا دروست کراون یان بنیات نراون.

تاهیر حاجی حەسەن
10/03/2019

کۆلارەی بێ دەزوو … و: محەمەد بەرزی

منداڵە ژیرەکان : جارێکیان باوکێک منداڵەکەی خۆی برد بۆ باخچەیەکی گەورە ، بۆ بینینی پێشبڕکێیەکی هەڵدانی کۆلارە . منداڵەکە ، کە ئەو هەموو کۆلارە ڕەنگاوڕەنگانەی بە ئاسمانەوە بینی

، زۆر شاد و کامەرانبوو ، هەر بۆیە بە ڕوویەکی خۆشەوە داوای لە
باوکی کرد کۆلارەیەکی بۆ بکڕێت و خلخلۆکەیەکی پڕ لە دەزووشێ بۆ
پێوە ببەستێتەوە ، تا ئەویش وەک منداڵەکان کولارەیەک هەڵبدا .
باوکێشی خێرا چوو لە دوکانێکی ناو باخچەکەدا کۆلارەیەکی جوانی کلک
درێژی ڕەنگاوڕەنگی بۆ کوڕەکەی کڕیی و زۆر بە چاکیش دەزووەکەی بۆ
پێوە بەستەوە .
کوڕەکەی گورج کەوتە هەڵدانی کۆلارەکەی و وردە وردە کۆلارەکەش کەوتە
بەرزبوونەوە ، پاش ساتێکی کەم کۆلارەکە گەیشتە ئاستێکی زۆر بەرزی
ئاسمان و لەو بەرزاییەشدا ڕاوەستا و مایەوە . پاشان کوڕەکە بە
باوکی ووت : (بابە گیان : لەوە دەچیت تەواو بوونی دەزووەکە ،
ئیتر ڕێگا نەدا لەوە زیاتر کۆلارەکەم بەرزببێتەوە ، بەڵام ئەگەر
ئەم دەزووە بپچڕێنم ، ئەوا کۆلارەکەم ئازاد دەبێت و لەوانەشە زۆر
زیاتر لە ئاسماندا بەرزبێتەوە ، ئایا دەکرێت ئەم دەزووە
بپچڕێنین ؟) . باوک▯شی بە قسەی منداڵەکەیکرد و گورج دەزووەکەی
بۆ پچڕاند و کۆلارەکەش کەمێک بەرزبۆوە ، کوڕەکەشی بە مە زۆر دڵی
خۆشبوو … بەڵام ئەوەی سەیر بوو پاش تۆزێک ، کۆلارەکە لە ئاسماندا
دەستیکرد بە دابەزین و نزمبوونەوە و لە ئەنجامیشدا لەسەر
سەربانێک کەوتە خوارەوە . کاتێک منداڵەکە ئەو دیمەنەی بینی زۆر
سەرسامبوو . لە دڵی خۆیدا ووتی : (باشە دەبوو پاش قرتاندنی
دەزووکە باشتر کۆلارەکە بەرزببێتەوە ، کەچی لە جیاتی ئەوەی
بەرزتربێتەوە ، نزمبۆوە و کەوتیشە خوارەوە) . ئنجا پرسیاری لە
باوکی کرد و ووتی : (بابە گیان : من وامئەزانی دوای پچڕاندنی
دەزووەکە ، کۆلارەکەم زیاتر بەرزدەبێتەوە ، باشە بۆچی لە جیاتی
ئەوەی بەرزتر بێتەوە ، کەچی نزمبۆوە و کەوتیشە خوارەوە ؟) .

باوکیشی ویستی ئەمەی بە جوانی بۆ ڕوونبکاتەوە ، تا وانەیەکی زۆر
بە نرخی فێربکات ، بۆیە لە وەڵامدا ووتی : (گیانەکەم : لە
گەرمەی ئەم ژیانەدا ، کە ئێمە تێیدا دەژین ، زۆر جار وا
هەستدەکەین ، کە زۆر شت وەک ئەو دەزووە ، ئێمەیان بە خۆیانەوە
بەستۆتەوە و ڕێگا نادەن بکەوین و تووشی شکست بین . دەزووەکە
هۆکاری بەرزبوونەوەی زیاتری کۆلارەکە نەبوو ، بەڵکو تەنها یارمەتی
کۆلارەکەی دەدا بە بەرزیی بمێنیتەوە و نەکەوێتە خوارەوە ، کاتێکیش
هەوا هەڵی دەکرد ، تۆ لە ڕێگای دەزووەکەوە یارمەتی کۆلارەکەت دەدا
بە شێوەیەکی جوان بەرزببێتەوە ، بەڵام کاتێک دەزووەکەمان قرتاند
، ئەو▯ بوو کۆلارەکە بەبێ یارمەتی تۆ مایەوە ، کە لەڕێگای
دەزووەکەوە کۆلارەکەت بە بەرزی ڕاگرتبوو ، هەر بۆیە کەوتە خوارەوە
) . منداڵەکە لە قسەکانی باوکییەوە هەڵەکەی خۆی زانی و زۆر

سوپاسی باوکیشی کرد .

جا منداڵە زیرەکان : ئەم چیرۆکە پێماندەڵێت : هەندێکجار وا هەستدەکەین ، ئەگەر بە خێزان و مامۆستا و کەسە نزیکەکانمانەوە نەبەسترێینەوە ، ئەوا دەتوانیین بەبێ یارمەتی ئەوان ، بە خێرایی پێشبکەوین و لە ژیاندا بگەینە ئاستێکی بەرز . بەڵام ئەوە لە یاد دەکەین ، کە تەنها کۆمەک و پشتگیریی و هاندانی خێزان و کەسوکار و مامۆستا و هاوڕێیە خۆشەویستەکانمانە ، کە لە کاتی کێشە و تەنگانەدا یارمەتیدەری مانەوەی ئێمەن ، تا لە ژیاندا سەربکەوین و بگەینە ئاستێکی بەرزتر و لەو بەرزییەشدا بمێنینەوە . ئەوان خاوەنی ئێمە نیین ، بەڵام یارمەتیدەری بەرزی و سەرکەوتنی ئێمەن . جا هەر بۆیە پێویستە بەردەوام هەوڵبدەین ئەو پەیوەندییە گەرموگوڕ و گرنگانە نەپچڕێنین .

تێبینی : ئەم چیرۆکە بە دەستکارییەکی زۆر کەمەوە کراوە بە کوردی و ناوی نووسەری لەسەر نییە .